קיינ „Radomer-Kielcer Leben“ 32 (782) — Opłata pocztowa — uiszczona ryczałtem. XVI·טער יאָהרגאַנג פּרייז 25 גראָשען

»OLIMPIA«
Zakłady Garbarskie
F. Lewenzon
Radom, Młodzianowska 94
tel. 28-34
Skóry podeszwowe
w najwyższych gatunkach
specjalność:
krupony, karki i brandzle

ראַדאָמער-קעלצער לעבען

אָפּטיילונג פאַר קעלץ
פאַר'ן אינהאַלט פון די אָנאָנסען איז די רעדאַקציע נישט פאַראַנטוואָרטליך.

Radom, dnia 11 Sierpnia 1939 r.
ראַדאָם, פרייטאָג כ' אָב תרצ"ט
טעלעפאָן פון רעדאַקציע 18 - 15

אָפּטיילונג פאַר אָסטראָוויעץ אָפּאַטאָוו, ווירשובניק
און סביבה

מאָנטאָג כ"ב אב תרצ"ט (דעם 7 ליפּיעץ 1939) איז געשטאָרבן אונזער הייס-געליבטער, אומפאַרגעסליבער

מאַן, פאָטער און זיידע

רוי שטיינבאַך נ. ע.

(הויז-איינגענטימער)

אין עלטער פון 70 יאָהר.

די לויה איז פאָרגעקומען דינסטאָג כ"ג אב (8 ד. מ.)

וועגען דעם גרויסען אומגליק, זענען מודיע די אין טיפען טרויער פאַרבליבענע

פרוי, טאָכטער, זוהן, איידעם און אייניקלעך

אין אַבוועזענהייט פון א זוהן און טאָכטער אין פּאַריז.

צוליב'ן פּריצייטיגען טויט פון אונזער ליבען און טייערען חבר

משה פּשעדנאָוועק ע"ה

דריקען מיר אויס דעם טיפסטען מיטגעפיל זיינע עלטערן.

זאָלען זיי זיין געטרייסט און נישט וויסען מעהר פון קיין צער.

קאָלעגען.

מכוח די וועגען פון אונזער פאָלק צום הייליגען לאַנד ווענד זיך אינפאָרמירן

Wydział Wycieczkowy „Trybuny Akademickiej“ Warszawa, Marszałkowska 147 m. 19

אויף קאָרעספּאָנדענץ ביילייגען א פּאָסט - מאַרקע.

דאַנקזאַגונג.

מיר פיהלען פאַר אונזער חוב אויסצודריקען דעם טיפסטען דאַנק דעם דירעקטאָר פון יודישן שפּיטאָל ד"ר **קליינבערגער**, און די דאָקטוירים פון דער כירורגישער און אינערליכער אָפּטיילונג ה"ה: **נייפעלד, קעלטער-וואָרם, גוטמאַן, פאַסטמאַן, גליקסמאַן** און **קראַנגאָלד**, דעם פעלדשער **מאיר פינקעלשטיין** און די שוועסטערן: דאָרא ריכטמאַן, רוזשע, דאָרא, סאָניע, ווי אויך דעם גאַנצן שפּיטאָל-פּערסאָנאַל — פאַר זייער איבערגעגעבענער פלייסיגער אַרבייט לטובת דעם קראַנקען ישראל ראָזענצווייג.

דער דיפּלאָם פון זייער אַרבייט איז דאָס, וואָס דער קראַנקער איז אַרויס געזונד פון שפּיטאָל.

אונזער דאַנק איז אויך אַנ'אויסדרוק פון אונזער אָנערקענונג פאַר דער וואַרימער פּעראַינטערעסירונג פון די אויבענדערמאָנטע דאָקטוירים פאַר די קראַנקע פון יודישען שפּיטאָל.

די פאַמיליע ראָזענצווייג.

דאַנקזאַגונג.

דעם בעסטען דאַנק דריקען מיר אויס די ה"ה **דאָקטוירים** פון יודישען שפּיטאָל פאַר זייער איבערגעגעבענער אַרבייט לטובת אונזער קראַנקען חבר **ישראל ראָזענצווייג.**

א ספּעציעלען דאַנק דעם דירעקטאָר ד"ר **קליינבערגער**, ווי אויך **די אַלע וועלכע האָבען זיך בעטייליגט אין דער מעדיצינישער הילף.**

מיר וועלען עס שטענדיק געדענקען.

קאָלעזשאַנקעס און קאָלעגען.

א הערצליכען מז"ט ווינשען מיר די פר"ל אסתר פּשיסיצקי צו דער חתונה מיט ה' לייביל ראָצימאָרא

דעם יונגען פּאָר א גליקליכע צוקונפט און די עלטערן פיעל נחת.

חיים גאָרפינקעל, פרוי און קינדער.

Lekarze - Dentyści
J. i L. Berkowiczowie
Radom, ul. Żeromskiego № 22 tel. 27-26
powrócili
i przyjmują od 10—1 i od 4—7

דאַנקזאַגונג.

א הערצליכען דאַנק אייך הי' ד"ר ראָזענבלום!

מיין אָנערקענונג פאַר אייך איז אומבאַגרעניצט צוליב אייער פאָטערליכער איבערגעגעבענהייט צו מיין קראַנקער פרוי אין קריטישסטען מאָמענט פון איהר לעבען, אָבער נאָר מעהר פאַר אַלעם צוליב אייער קענטניס און שנעלע אָריענטאַציע אויפן געביעט פון אַקושעריע און גינעקאָלאָגיע. דאָס וואָס אַנדערע דאָקטוירים, אַזוי אָרטיגע, ווי אויך וואַרשאַווער האָבען אָנערקענט פאַר אומהיילבאַר, האָט איהר **ד"ר ראָזענבלום** בעוויזען צו בעזייטיגען אין פערלויף פון 8 טעג און האָט בעוויזען ווינדער.

זייט שטאָלץ און מוטיג מיט אייער קענטניס. איך ווינש אייך מזל און ערפאָלג אין אייערע ווייטערע פּראַקטיק.

איך געפין פאַר נויטיג צוצוגעבען, אַז ס'איז ליגען וואָס מענשען זאָגען, אַז **ד"ר ראָזענבלום** איז אוועקגעפאָהרען קיין קוזמיר ווען מיין פרוי איז שוין קראַנק געווען. ווען **ד"ר ראָזענבלום** איז געפאָרען קיין קוזמיר איז מיין פרוי געווען פעליק געזונד, אָבער ווי נאָר ער האָט זיך דערוויסט, אַז מיין פרוי האָט בעקומען היץ, דאַן איז ער זעלבסט געקומען צו פאָהרען, כדי צו ערטיילען איהר הילף. וועלכע האָט געגעבען די בעסטע רעזולטאַטען.

יוסף אפּעלבוים.

דער סוד פון דער פרוי

וועלכע ווערט קיינמאָל נישט אַלט

קיין איין קנייטשעלע אין עלטער פון 45 יאָהרן א גלאַטינגע העלע צאַרטע הויט דעם מינ דעסטען פלעק פּונקט ווי ביי א יונג מיידעלן אַנ'איינדרוק מאַכט עס פון א וואונדער, עס האָט אָבער א וויסענשאַפטליכע בעגרינדונג. דאָס איז די וואונדערליכע ווירקונג פון „ביאָצעל“ דער וואונדערבאַרער ערפינדונג פון דר. סטעיסקאַל דער פּראָפעסאָר פון וויענער אוניווערזיטעט ביאָצעל דאָס איז א ווערטפולע, נאַטירליכע, פעריונגערענדע סובסטאַנץ, נויטווענדיג פאַר יעדער גלאַטינער נישט צוקנייטשטער הויט. איצט איז ער א בעשטאַנדטייל פון רעט קרעם Tokalon ראָזע-קאָליר, פּרעפּאַרירט לויט דער אָריגינעלער פראַנצויזישער פאָרשריפט פון בערימטסטען פּאַריזער קרעם Tokalon ערנעהרט און פעריונגערט די הויט בעת'ן שלאָף. מיט יעדען פריה-מאָרגען וועקט איהר זיך אויף א יונגערע. די קנייטשלעך ווערען אויסגעגלעטעט. ראַנגענען בייטאָג דאַרף מען געברויכען דעם נעהרענדען קרעם Tokalon פון ווייסען קאָליר (נישט פעטען) ער מאַכט די הויט העל און פריש, ער לאָזט פאַנאַנדער די וואַגרעס און בעזייטיגט אַלערליי פעהלערן פון דער צאַרטער פעריונגער זיך אויף צעהן יאָהר און בלייבט יונג מאַך א סוף מיט די אָבגעצעהרטע טאָקסינען פון געזיכט בעפרייט זיך פון דער אונריינער. בעריוועלקטער צאַרען בעקומט צוריק די העלע. קערנדיגע בעקלעד און די דעליקאַטע שיינקייט פון די מיידעלשע יאָהרען וועט זיין ענטציקט פון דער וואונדערליכער ווירקונג פון ביידע נעהרענדע קרעמען Tokalon אין נעגעטיבאַל וועלען מיר אויך נערן אימקעהרען דאָס געלד.

ווילט איהר האָבען קלאָרע, זויבערע וועש, נייע גאַרדעראָבעס, שניי-ווייסע פאָרהאַנגען,
גיעט נאָר צו וואַשען און פאַרבען אין דער בעקאַנטער
כעמישער פאַרבעריי און פּראַלניע פון דער ערשטקלאַסיגער פירמע

A. Hempel

Centrala Stare Miasto 7 telefon 19 - 70
Filje Zeromskiego 1
Zeromskiego 21
Zeromskiego 59
Traugutta 11

ווער ס'האָט זיך נים איבערצייגט זאָל פּרובען און וועט זיין ענטציקט פון ד'ער שנעלער, עסטעטישער און פאַכמענישער אַרבייט. ס'ווערט אויך געוואַשען אויף טריקען — ביליגע פּרייזען! — פּינקטליכע אויספיהרונג סאָלידע בעהאַנדלונג קומט און איבערצייגט אייך

צענטראַלע: אַלטע שטאָדט 7 אָפּיצ. טעל 70 - 19
פיליעס: זשעראָמסקי 1 טראַוגוטטא 11
זשעראָמסקי 21, זשעראָמסקי 59

ביליג צו וואַשען סאָפּעלושען

גרויסער בזיון=המת צוליב א מחלוקה אין דער חברה=קדישא

מען לאזט נישט אריינטראגען דעם מת אויפ'ן בית=עלמין — מען גנב'עט אוועק די קרשים פון קבר און מען בעהאלט זיי אויף יענער זייט פארקאן — טארגאווויסקא אויפ'ן בית=עלמין ווי אויף א יאריד פון געזנג און היהנער — פארוואס האט די גמינע צוגעלאזט און פארוואס מאכט זי נישט קיין סוף צו דעם?

צוליב א קאמף אין דער חברה-קדישא ארום גבאות איז געקומען היינטיגע וואך צו א גרויסען בזיון-המת.

וואס איז געשעהן?

אין דער ראדאמער חברה-קדישא איז ביז נישט לאנג געווען גבאי דער ה' בעריל ראזענקראנץ. ווען ה' יונה זילבערבערג איז נאמינירט געווארען אלס פרעזעס אין דער גמינע, האט ער אבגעשאפט די אלטע ארדנונג אין דער חברה-קדישא. ער האט דעם ה' ראזענקראנץ „זאוויעשעט" אין דער טעטיגקייט און אויף זיין ארט בעשטימט אלס גבאי דעם ה' יחזקאל האכגלאבער. דער דאזיגער נייער רעפארם האט ארויסגערופען א „רעוואלוציע" אין דער חברה. די אלטע גווארדיע האט נישט געוואלט אנערקענען דעם נייעם רעזשים און דערפון איז געקומען צו א שפאלטונג. עס האבען זיך געשאפען צוויי לאגערן: פרא און קאנטרא דער גמינע.

דער צד, וואס איז געגנעריש געשטימט צו דער גמינע, ד"ה די פריהעריגע לייטונג פון דער חברה, האט ערקלערט אמנעסטיע: נישט צו נעמען קיין געלד ביי קיין טויטע, נאר געהן זיך מתעסק זיין און אויספיהרען אלץ אומזיסט. פריהער איז געווען איינגעפיהרט, אז מ'האט אבגעצאהלט דער חברה 10 פראצענט פון דער סומע, וואס די גמינע האט גענומען. איצט, נאכ'ן קאמף מיט דער גמינע, האט זי דאס אבגעשאפט און מוסר-מודעה געווען, אז זי טהוט עס פרייוויליג. פערשטעהט זיך, אז דער צווייטער צד, דער גמינעשער מיט'ן נייעם גבאי האבען נישט אקצעפטירט דעם מאניפעסט און זיך געהאלטען שטרענג אין דעם פון פריהער-איינגעשטעלטען טאריף.

ביז היינט איז דער קאמף געווען אנ'אינערליכער. ער האט זיך אבגעשפילט צווישען די ווענד פון דער חברה. היינטיגע וואך איז דער קאמף ארויס אין דער גאס און פערוואנדעלט געווארען אין אנ'עפענטליכען סקאנדאל, וואס האט גורם געווען צו א גרויסען בזיון-המת.

און פארגעקומען איז אט וואס:

דער היגער בעקאנטער יודישער איינוואהנער לוי שטיינבאק איז געשטארבען דעם פאריגען מאנטאג. די פאמיליע פון פערשטארבענעם, וועלכע האט נישט געהאט קיין אהנונג פון דער מחליקה, וואס געהט-אן אין דער חברה, האט זיך אנגעגעבען צו דער גמינע. דער פריינד פון דער פאמיליע שטיינבאק, ה' שמעון זשוראוו האט אונטערגעהאנדעלט מיט דער גמינע, וואס שייך דער קרקע. און אליין אויך נישט וויסענדיג וועגען דעם קאמף אין דער חברה-קדישא, האט ער זיך געווענדעט צום ה' מאיר נייהויז (פאצינער) ער זאל איבערנעמען די שמירה איבער'ן מת און אויך זאל ער צוזאמען מיט נאך אנדערע חברה-לייט אויספיהרען די טהרה.

ווי עס ערקלערט דער ה' זשוראוו איז ער געווען א ממיח לפי תומו. ער האט לחלוטין נישט געוויסט, אז ה' מאיר פאצינער געהערט צו דער אלטער גווארדיע, ס'הייסט צו דער אפאזיציע און ממילא רייסט ער איין מיט דער היינטיגער לייטונג פון דער חברה-קדישא און מיט'ן נייעם נאמינירטען גבאי, וועלכע האבען געחאט פערדרוס, וואס מ'האט זיי אויסגעמיטען אלס אפיציעלע אינסטאנץ און זיך געווענדעט צום צד-שכנגד, ווען די גמינע האט אראבגעזעצט. ה' זשוראוו האט די שליחות פון דער פאמיליע שטיינבאק ווייטער פארטגעזעצט און צומארגענס דינסטאג געקומען צו אנ'ענדגילטיגער פערשטענדיגונג מיט דער גמיגע, ווען ער האט בעצאהלט פאר דער קרקע 760 זלאטעס במזומנים און א וועקסעל אויף 150 זלאטעס. די גמינע האט ארויסגעגעבען אנ'אפיציעלע קוויטונג און אויך אנ'ערלויבעניש צום אינטענדענט פון בית-החיים ה' יוסף קערשבערג, אז ער זאל ערטיילען דאס און דאס קבר.

בינו לבינו האט עמיצער אין גמינע אויפמערקזאם געמאכט דעם ה' זשוראוו אז ער ברויך נאך האבען די הסכמה פון דעם נייעם גבאי פון דער חברה-קדישא — פון ה' האכגלאבער. אבער ער האט זיך נישט אבגעגעבען קיין חשבון אז דאס נעמט אן אזא ערנסטען כאראקטער און זיך געטראכט, אז ער וועט זיך אהן דעם אויך בעגעהן.

מ'איז צוגעטרעטען צו דער לויה. און די פאמיליע פערטיסט אין טרויער, האט נישט געאהנט וואס עס קאכט זיך אונטער איהרע פלייצעס איז, אז עס פערנעמט זיך אויף מיאוסע זאכען. ווען די לויה האט גצויגען איבער'ן קאושעניצער וועג, אין דער ריכטונג פון בית-עולם, איז צוריקגעפאהרען פון בית-עולם א דראשקע מיט ספעציעלע קורירען, וואס זענען פריהער פערלאפען דעם וועג און אבגעזאגט דעם ה' יוסף קירשבערג אין נאמען פון דער נייער חברה קדישא-לייטונג, אז ער זאל למען השם נישט לאזען קובר זיין דעם מת, ביז וואנעז מ'וועט נישט בעצאהלען די 10 פראצענט — 76 זלאטעס.

ווען דער קאראוואן מיט'ן מת און די מלוים זענען אנגעקומען צום בית-עולם, האבען זיי געטראפען די טויערען געשלאסען. דער ממונה איבער'ן עולם-אמת, ה' קערשבערג האט ערקלערט, אז ער האט א „פאלעצעניע" נישט צולאזען בעערדיגען ביז מ'וועט איהם נישט ברענגען א קוויט מיט א סטעמפעל פון דעם נייעם גבאי. די מלוים האבען אויפגעהויבען א גרויסען פראטעסט און מ'האט די טויערען געעפענט דער איידעם פון'ם פערשטארבענעם, וועלכער איז געקומען פון דער פרעמד, האט גאראנטירט, אז וויפיעל די חברה וועט זיך מאהנען, וועט ער בעצאהלען. אבער דאס האט נישט געהאלפען. ה' זשוראוו האט געגעבען קערשבערג'ן 20 זלאטעס און מ'האט שוין זיכער געמיינט, אז דער ענין איז ערלעדיגט. אבער ס האט זיך ווייטער נישט אנגעהויבען. מ'האט אויסגענומען א קבר, אוועקגעלעגט קרשים, וועלכע זענען באלד נעלם געווארען. דער טעלעפאן האט כסדר געקלונגען און איבערגעגעבען „פאלעצעניעס" מיט דירעקטיוון, אז אהן דעם צוצאהלען פון די 76 זל. זאל מען זיך נישט ריהרען.

דער סוף איז געווען, אז געזיעגט האט דער נייער גבאי. מען האט געמוזט בעצאהלען די 76 זל. און דאן האט מען צוריקגעברענגט די קרשים, וועלכע זענען געווען בעהאלטען אויפ'ן פעלד הונטער'ן פלויט.

אט אזוי איז צוליב רייסעגישען אין דער חבר-א-קדישא געקומען צו א גרויסען בזיון-המת: ס'איז אנ'אומדערהערטער סקאנדאל. אויב אין דער חברה שלאגט מען זיך ארום גבאות — וואס האט עס צים מת גוטא און זיין פאמיליע, וועלכע מוז אויסער צער צוליב'ן טויט פון איהר נאהנטסטען נאך אויסשטעהן בזיונות.

פארוואס האט די גמינע דערלאזט צו דעם און פארוואס מאכט זי נישט קיין סוף צו דעם קאמף אין דער חברה?

* * *

די 76 זל. ליגען ביים אינטענדענט פון בית-עלמין, ביים ה' קירשבערג. די חברה וויל דאס געלד נישט נעמען איבער צוויי טעמים: 1) ווייל מ'האט עס איהר נישט געגעבען פרייוויליג, נאר ערשט נאך א קאמף און 2) ווייל זי האט נישט אויסגעפיהרט דעם ריטואל, ווי די טהרה וכדומה, נאר דאס האט געטהון דער צווייטער צד, וואס איז אין אפאזיציע צו דער היינטיגער אנפיהרונג.

ס'וועט נאך אפשר זיין א דין-תורה איבער די 76 זלאטעס און גאנץ מעגליך אז די פאמיליע שטיינבאק זאל דאס געלד צוריקבעקומען.

אלזא: די אלטע גווארדיע וויל נישט קיין געלד, די נייע זאגען זיך אב פון געלד און די חברה-קדישא איז א פיליע פון עולם-אמת:

אייה, וועט מען פרעגען: צו וואס-זשע איז געווען דער גאנצער קאמף? איז דער תירוץ: אמביציע, דער היינטיגער גבאי מיט זיינע אנהענגער זאגען, אז ס'מוז הערשען דיסציפלין, און, אז די גמינע האט געמאכט — האט זי געמאכט

Członkowi naszej komendy
koledze Ledermanowi Szmulowi
z okazji urodzenia Mu się
SYNKA
najserdeczniejsze życzenia składają
Komenda i Organizacja
Brith Hachajał
w Radomiu.

אכטונג סוחרים פון דער
אייזען = בראנזשע
אויף דער לעצטער זיצונג פון דע' בראנזשע איז געווארען בעשלאסען צו שיקען א דעלעגאציע קיין קעלץ אין צוזאמענשטעל פון די ה"ה:
הערשיל יערמאלאוו און גרשון לעדערהענדלער
אינטערוועניערען אין צוזאמענהאנג מיט דעם צו-הויך אויסגעמאסטענעם שטייער פון אונזער בראנזשע.
אלע פעראינטערעסירטע דארפען זיך אין אייגענעם אינטערעס מעלדען ביז זונטאג 11 פארמיטאג אין קליינהענדלער-פערבאנד.

אכטונג הויז = ווירטען
דויערהאפטיג און ביליג
זענען נאר
דראטענע פארקאנעס

Siatka pleciona
צו בעקומען נאר אין דער פאבריק
פון שאטקעס און דראטענע פארקאנעס
ראדאם, מאלטשעווסקיעגא 6 (זשעראמסקיעגא 9)
(אין הויף)

ŻĄDAJCIE TYLKO
„RIKSZA" GUM..?
JEDWABNE

Rodzinie Diament
z powodu śmierci B. P.
Jakuba Diamenta
wyrazy głębokiego smutku i współczucia składają
Zarząd, Dyrekcja i Grono Nauczycielskie
T-wa „Przyjaciół Wiedzy

מיר דריקען אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל די פאמיליעס
דיאמענט, ראזענבערג או פרענקעל
צוליב'ן גרויסען פערלוסט פון זייער חשוב'ן זוהן, ברודער און שוואגער
ישראל יעקב דיאמענט ז"ל
זאלען זיי זיין געטרייסט און נישט וויסען מעהר פון קיין צער.
די פערוואלטונג
פון קימפטטארען-פעראיין אין ראדאם.

דעלעגאציע אין סטאראסטווע וועגען די סקלאדעס

נעכטען האט זיך געווענדעט א דעלעגאציע פון קליינהענדלער-פערבאנד אין דער סטאראסטווא, אין דער פראגע פון די קוילען און ברעטער-סקלאדעס, ביי וועלכע מ'האט אומגעווארפען די פארקאנעס. די סקלאדניקעס נעכטיגען שוין 8 טעג אונטערן גאלען הימל און זיי ווייסען נישט, צי זיי קענען אויפשטעלען נייע.

די דעלעגאציע איז בעשטאנען פון די ה"ה: הערשל דאנציגער, דוד בלאטמאן, לייזער פרידמאן און בערמאן.

די אינטערווענץ האט, ווי עס זעהט אוים, ווייניג גע-פועל'ט און די דעלעגאציע קלויבט זיך צופאהרען קיין קעלץ אין דער וואיעוואודסטווא, עווענטועל אויך קיין ווארשא אין מיניסטעריום.

די אייגענטימערין פון ברעטער-סקלאד אין רינעק פרוי יענטע זינגערמאן האט שוין בעקומען א בעפעהל אבצורייניגען דעם סקלאד אין משך פון 14 טעג. ווי מען הערט וועלען אזעלכע „נאקאזען" אויך דערהאלטען נאך אנדערע 10 יודישע סקלאדניקעס.

א פאר ווערטער פונדערווייטענס

טיעף ערשיטערט בין איך פונ'ם טויט פון ישראל יעקב ד י א מ ע נ ט א שאר אזא מענש. בעזונדערס, ווען ער געהט אוועק פריהצייטיג פון דער וועלט.

ס'איז א גרויסע אבידה פאר זיין פאמיליע, און ניט קיין קלענערע פאר ראדאם.

און אלס א גוטער בעקאנטער סיי פון זיין פאמיליע און סיי פון ראדאם דרוק איך אויס מיין טיפסטען און שטארקסטען בעדויערען זיי ביידען.

כ'בין ווייט איצט פון ראדאם. כ'האב ניט געהאט די מעגליכקייט זיך בעטייליגען אין אבגעבען איהם דעם לעצטען כבוד, נאר איך שטעל מיר פאר די הספדים, וואס זענען געהאלטען געווארן אויף זיין קבר און די שבחים, וואס זענען נאך אים געזאגט געווארען. געוויס האט מען בעטאנט זיין ארבייט לטובת הכלל, זיין זויבערע, געזעלשאפטליכע טעטיגקייט, זיין טעטיגקייט צו אונזערע נאציאנאלע הייליקייטען, זיין ליבשאפט צו ארץ-ישראל. מען האט געוויס ניט פערבארגען זיינע פיל גוטע מדות, מיט וועלכע ער האט זיך אויסגעצייכענט. כ'האב אבער א ספק אויב עס איז דערמאנט געווארען א כאראקטעריסטישער שטריך פון זיין אייגנארטיגקייט, און דעריבער געפין איך פאר מיין חוב עס אונטערצושטרייכן.

ישראל יעקב דיאמענט האט פערמאגט אויסער א געפיל פאר ערלעכקייט און אחריות אויך א בעמערקענסווערטע פינקטליכקייט, וואס עס איז א זעלטענהייט ביי דעם גרעסטען טייל אפילו פון ערליכע מענשען.

א קליינע אילוסטראציע צו מיין דאזיגער באהויפטונג:

ווען איך האב דורכגעפיהרט היינטיגעס יאהר נאך פסח, די קרן-היסוד אקציע אין ראדאם, האב איך בעזוכט ווי אלע יאהר, צוזאמען מיט'ן חבר מרדכי לייב פישמאן, דעם פערשטארבענעם ישראל יעקב דיאמענט — און ווען ער האט אונז איבערגעגעבען די אויסגעפילטע דעקלאראציע אויף א פערגרעסערטע סומע פון הונדערט פראצענט מעהרער ווי דעם פאריגען יאהר, האבען מיר, צו אונזער גרויסער ערשטוינונג, בעמערקט, אז אויף דער דעקלעראציע איז דורך איהם צוגעשריבען, דאס אין פאל פון זיין טויט דארף די דעקלאראציע אויסגעצאהלט ווערען אויך דורך זיין פרוי און פאמיליע...

דער דאזיגער פאקט פאדערט ניט קיין פירושים. דורך אים ווערט ווי דורך א רענטגען בעליכטען די רייכע, ערליכע נשמה פון דעם פערשטארבענעם.

און זאלען די דאזיגע עטליכע ווערטער זיינע דינען אלס בלומען אויף זיין קבר און אלס א טרייסט פאר די, וועלכע טרויערען נאך אים.

ב. גערבאווסקי

דרוסקעניק

גיפטיגער ביס פון א ביהן איז גורם דעם טויט פון א יודישע פרוי

א שרעקליכער פאל האט געטראפען מיט דער יודישער פרוי בלייוואס אין גארבאטקא. פרוי בלייוואס איז צעביסען געווארען פון א ביהן, און בעקומען א בלוט-ארגיפטונג. די אומגליקליכע פרוי איז אין עטליכע טעג ארום געשטארבען אין גרויסע יסורים.

אויף די דאטשעס האבען זיך לעצטענס בעוויזען א סך ביהנען פון וועלכע די לעטניקעס ברויכען זיך אויסהיטען דער עיקר: באלד ווי ס'פאסירט עפעס אננעמען געהעריגע מיטלען געגען דעם גיפט-שטאף, וואס די ביהנען טראגען מיט זיך מיט.

פון רעדאקציע

„דער טאג - בוך פון א ראדאמער פליט" קומט אין נאהנסטן נומער און וועט שוין געדרוקט ווערען רעגולער אהן איבעררייס ביז צום סוף.

ד״ר ש. הערץ

נאַפּאָלעאָן, רבי שניאור זלמן, דער בערדיטשעווער און – די ענגלישע היסטאָריע

(פונם ציקל: „דער טאַטע און דער זוהן“.)

III

דעם יונגען, נאָך ראָמאַנטיש-דענקענדען מאַלקאָלם מאַקדאָנאַלד'ן קלעמט דאָס האַרץ. מיט דער צייט אָבער דערגענצט ער, ערלערענט גרינדליך די דיפּלאָמאַטישע קונסט פון אַ בריטישען מלוכה-מאַן. ער פיבערט נישט מעהר, ווערט קאַלטבלוטיג, זאַכליך; בעטראַכט נישט מעהר דעם מענש, פיעל מעהר – זיינע קעשענעס. אַן'אמת'ער שטאַטסמאַן, אַ הונדערט-פּראָצענטיגער בריטישער אַדמיניסטראַציע-פיהרער פון קאָלאָניאַלע ענינים.

דער אינערליכער, גייסטיגער קאַמף האָט מאַלקאָלמ'ן וואָס אַן'אמת יונגערהייט גראָה געמאַכט. געזיגט אָבער האָט די סטרא-אחרא, די געלד-גייציגקייט, דער שטן רחמנא לצלן, דער עגל הזהב – די סיטי-אינטערעסען. ניין, עס האָט נישט געזיעגט די ווירדע פון די פעלקער, באַוואוינער פון דער בריטישער אימפעריע, נאָר דוקא מעפיסטאָפעל, דער שד מיט זיינע אונצעהליגע לאַנגע און שאַרפע הענד, מיט'ן פערפיהרעריש-צושמייכעלטען, אָבער גלייכצייטיג עקשנותדיגען פנים; זיין מויל שפייט מיט פייער-שפּיזען. אנשטאָט ווערטער ברומט ער עפּעס אונטער'ן נאָז אונפערשטענדליכעס פאַר דורכשניטליכע ערד-מענשען; פערשטעהסט נישט: אויב לאַכט ער, אויב וויל ער עמיצען איינשלינגען.

וואו איז מעפיסטאָפעלס וואוין-אָרט?

אויב דיר אינטערעסירט זעהר זו זעהן מיט אייגענע אויגען, וואו פערבעהאַלט זיך אויס דער בריטישער דיקטאַטאָר, וועמענס שילדעל פאַר די גאַס לויטעט באַשיידען:

„סיטי-לאָנדאָן“ – דאַן פרעג דעם פּאָליסמאַן, וואָסערער וועג פיהרט אין דער אַלטער שטאָדט, אויף וועלכער עס ליגט נאָך אויסגעגאָסען דער חותם פון יענע יונגע יאָהרען ענגלאַנד'ס, ווען עס פאַנגט אָן איהר שוואונג, איהר „עולה לגדולה זיין“.

דאָרט, ביי די דענקמעלער, אין די מוזעאומ'ס, ביבליאָטעקען, אָדער בעסער, אין בוקינגהאַם-פּאַלאַץ וועט דיר אַלעס קלאָר ווערען וועגען גרויס-בריטאַניען'ס רייכע היסטאָריע.

ערשטוינט, פערבלענדעט, בעגייסטערט בלייבסטו שטעהן אָהן ווערטער צום לויב-געזאַנג פונ'ם העלדישען פאָלק אויף די בריטישע אינזלען. עס פליסט אין דיינע אויגען אַזאַ העלקייט פון זומערדיגע זונען-שטראַהלען; עס ציטערען דיינע אַלע אברים פון ענטציקונג פון דער גרויסער פּראַכט, רייכטום וואָס דריקט זיך אויס אין פערשידענע פאָרמען, געשטאַלטען, אַז בלייבסט גלייכצייטיג שרעקליך נידערגעשלאָגען; פיהלסט זיך נישטיג. קיין דרייער נישט ווערט לגבי אָט די באַזיצער'ס פון אַזאַ קולטור און ציוויליזאַציע.

אָרימער, נידערגעשלאָגענער באַזוכער!

עס פערבלענדעט דיך די קאָסטבאַרע אויסערליכע ציהרונג, די חתונה-קליידלעך פון אונטער וועלכע – אויב שטרענגסט זיך אָן מיט טיעף-דורכדרינגענדע בליקען – שיינט אָפּעט גאַנץ דייטליך די וואונדערבאַרע אומריינהייט, הויפּטזעכליך די אָרימקייט פון גייסט.

באַרוהיג דיין ציטעריג האַרץ און בלעטער צוריק, צוריק די ענגלישע היסטאָריע.

ביסלעכוויז וועט דיר אויפפאַלענד אויף וואָסערע וועגען דאָס אינזעל-פאָלק האָט זיך געלאָזט געהן, אַבי אָנזאַמלען אַזאַ גרויס עשירות.

דו מערקסט אַזאַ בילד:

אַ פאָלק וואָס אָפּפערט זיין האָב און גוטס צו דערלעבען אַ בעסערען מאָרגען, אַ פאָלק וואָס גיעט קרבנות אויף רעכטס און לינקס אינ'ם קאַמף מיט דער ווילדער נאַטור, אַבי פון איהר שויס אַרויסצובאַקומען עפּעס זאַפטיגעס שמעקענדעס; דאַן אָט באַווייזען זיך גלייך די הויכע, שלאַנקע, נאָרדישע, גוט-דערנעהרטע אינזעל-לייט, באַדוירען גאָר שטאַרק די סיזיפישע אַרבייט פון די אָרימע קעמפער, לעגען זיי פאָר הילף פאַר אַ קליינע, גאָר נישטיגע באַלוינונג ערמוטיגען די מיט שווייס באַגאָסענע חיונה-דורשטיגע צום פאָרטזעצען זייער אַרבייט. אין דער האָפנונג, אַז מיט דער צייט בלייבען יענע מידע, פערמאָטערטע פער'יאוש'טע. און דאַן וואָרפט מען זיי צו אַ ביין; דאָגעגען די איידעלע אינזעל-לייט באַקומען דאָס אמת'ע פעטע שטיקעל פלייש, דעם אמת'ן שמן ודבש.

פערשטעהסט שוין, אָרימער היסטאָריע-פאָרשער?

בלעטער נאָך צוריק דאָס היסטאָרישע פאַרגאַמענט. דאַן וועסטו פרעגען: היתכן? – זיי, די ענגלענדער זענען דאָך נישט אָריגינעל. ס'איז דאָך אַ בפירוש'ער פּלאַגיאַט. יאָ, אַ היסטאָרישער פּלאַגיאַט.

דער מחבר ווייזט אָן דעם אינזעל-פאָלק, אַז שוין יוליוס צעזאַר, דער גרויסער דיקטאַטאָר, און בלוטיגער היסטאָריע-שרייבער לערענט אונז די קונסט ווי אַזוי זיך אונטערטעניג מאַכען פעלקער און לענדער. אָט שרייבט ער צווישען אַנדערעס אָהן זשענאַדע, אָהן פערריוויטלען זיך פון בושה:

...Ad eos mercatores perveniunt atque ea important, quae ad effeminandos animos pertinent etc. etc.

– און צו די ווילדע פעלקער פאָהרען אָן סוחרים. מען פעדקויפט זיי גראָשענדיגע, בלישטשענדע שפּיעל-זאַכען, וואָס פערשוואַכען דעם מוח, נעמען אוועק דעם דעת, דעם שכל-הישר, אַזוי אַז זיי די אָבגענאַרטע פעלקער – שפּירען לגמרי נישט, ווען מען שניידט זיי אונטער די פיס, אַז זיי זאָלען שוין אויף הונדערטער יאָהרען צו קיין תחית המתים אויפשטעהן.

וואָס-זשע יאָגסטו זיך ענגלענדער – ערקלערען די בריטישע היסטאָריקער – נאָך נייע ערהאַבענע פּלענער ווען האָסט אַלעס דייטליך אויפ'ן האַנד ביים אַלטען גרויסען רוים.

לויט דעם לעצטענ'ס גייסט טאַקי האַנדעלט זי שוין הונדערטער, הונדערטער יאָהרען. רייסט שטיקער פון דער אַמאָהליגער גרויסער שפּאַניען, פערוואַנזעלט אין שקלאַפען פאַר זיך די אינדיער, די בורען און פיעל, פיעל אַנדערע פעלקער.

און ווען עס דראָהט גרויס-בריטאַניען אַ גרויס געפאַהר מצד נאַפּאָלעאָנען, דאַן פּלאַקערט זי פונאַנדער אַ העליש פייער, זאַמעלט צונויף אַלע אונטערדישע כוחות, בכדי צו פערטיליגען דעם מאַן, וועלכער וואַגט אויפהויבען זיין שטים געגען דער ענגלישער אונגערעכטיגקייט, אויפוועקען די שקלאַפען פון זייער פינסטערען חלום און שטורמען דעם שטיינערדיגען אַלביאָנישען באַסטיאָן.

אַזאַ נאַפּאָלעאָנישע לאָזונג ווי:

La Libertè, frateruitè égalité

פרייהייט, ברודערליכקייט, גלייכהייט, לאָזט מעהר ניט רוהען די לאָנדאָנער סיטי-לייט, זיי דערפיהלען פאַר זיך אַ סכנה אין קומען צום בעשלוס, אַז אויב שיקט מען ניט אַוועק אָט דעם נאַפּאָלעאָנען ערגיץ אין די מדבריות'ן, פון וואַנען עס קומט נישט צוריק קיין פראַנצויזישער זכר, איז ענגלאַנד פערפאַלען, פּלאַצט, און ס'ווערט אונטערגעשוועכט די גאַנצע אימפעריע

וכך הוה. געזוכט, געגנישטערט שטאַרק אַנגעשוויצט די הויכע, פּליכעוואַטע לאָרדען-שטערענס און געפונען:

הלמאי האָט יוליוס צעזאַר אַוועקגעשיקט אַנטאָניוס'ן קיין מצרים, בכדי דאָרט באַפעסטיגען די רוימישע קולטור, אָנוואָרפען אַ פחד אויף דער קלוגער וואונדערשעהנער קלעאָפּאַטראַ? האָט זיך דען אין רוים ניט געפונען קיין געניטער קריגס-פיהרער, וואָס זאָל געבען אַ ניכטערע לעקציע די מורדים פון יהודה, נאָר דוקא פּאָמפּעיוס, צעזאַרס קאָנקורענט, האָט געמוזט אָנפירען מיט דער שטראָף-עקספּעדיציע?

אַזעלכע מוז שוין זיין די טאַקטיק לגבי אַ שטאַרקען קעגנער. האָט טאַקי ענגלאַנד געאַרבייט מעשים, אַבי אָבלענקען אויף אַ געוויסע צייט נאַפּאָלעאָנס אויפמערקזאַמקייט צו גרויס-בריטאַניען; זאָל ער זיין געניוס אויסלאָדענען אויף רוסענלאַנד'ס שלאַכטפעלדער.

און דערפאַר גיט מען דעם בער צו לעקען האָניג, פעטע פערד-פלייש, ער זאָל זיך אָנזעטיגען אויף אַ גאַנצען ווינטער (אַנדערש קאָן אים נעבען דער זכרון, רחמנא-לצלן, קאַליע ווערן). דער לאָנדאָנער מלמד גאָרעט אַריין אינ'ם בריטען לעקישען בער'ן-מוח, אַז אָט דער נאַפּאָלעאָן וויל אומברענגען די טראָנען, דעם פון גאָט געזאַלבטען צאַר. נאָכמעהר: ער, נאַפּאָלעאָן, חוזק'ט, שפּאָט אָן פון דער רעליגיע, דער טייוועל טרייבט איהם אויסראָטען גאָט'ס געבאָטען. מיט איין וואָרט: פערניכטען אַלע ביז-איצטיגע קולטור-דערגרייכונגען.

אָרעמע פאָרשער, גראָבעל זיך ניט פיעל, ס'לוינט ניט דער פּלפּול; ווילסט מן הסתם דן זיין לכף זכות ענגלאַנד'ס האַנדלונג. וואָרום קאָן דען האָבען געווזען, אַז דער רבי שניאור-זלמן זאָל האָבען אַזאַ טעות געהאַט, וועלענדיג מיט געוואַלד עוקר מן השורש זיין דעם פראַנצען-אימפעראַטאָר; באַדיי זיך מכניע זיין פאַרן רוסלענדישען, ווילדען צאַר פּאַוועל און ווינשען איהם מזל אינ'ם קאַמף מיט'ן, רשע מרושע נאַפּאָלעאָנען?

ווי לאָזט זיך פערשטעהן אַזאַ היסטאָרישער פּאַראַדאָקס?

מילא אַנדערע רביים און רבנים זענען געווען אויסגעטוהן פון עולם-הזה. זענען געווען בכוח אָבלעבען 70 יאָהר מיט אויסנאָגען אַ זיסע פייג יעדען פאַרנאַכט און לויט זיי דאַרף דאָך עם ישראל כסדר פאַסטען תעניתים גדולים, אום אויסלייזען די גרויסע ערדישע וועלט מיט איהרע חיות-רעות, מענשען, שלאַנגען, לייבען, טיגריסען, וועלף, בערן א. ד. ג. אָבער דער רבי שניאור זלמן האָט דאָך זעלבסט געדרשנ'ט וועגען גלייכהייט, וועגען אַראָבנידערען אין די טיפע אונטערערדישע, פער'חושך'טע קעלערען, ערוואַכען דעם גייסט ביים אָרימען פערקריפּעלטען פאָלק'ס-מענש, וועמען עס קומט אויס צו ראַנגלען זיך טאָג-ביי-טאָג מיט אונמענשליכע נסיונות.

וואָרום וועלכע מיתה - משונות איז דען ניט אויסגעשטאַנען אָט דאָס קעלער-פאָלק פון אברהם, יצחק ויעקב אַ דאַנק טאַקי אָט די פּאָוועלס, אַלעקסאַנדערס און זייערע בנים און בנות?!

לויט ר' שניאור זלמנ'ען, ווייזט אויס, איז נאָך ווידער גישט געקומען די עיתה למשיחה. זאָגאָר דער רבי לוי - יצחק דער בערדיטשעווער האָט שוין נישט בייגעשטאַנען דעם נסיון און צוגעפּסק'נט אַ שווערע דין-תורה דעם אָרימען און ניט... דעם רבונו של עולם אמת, ר' לוי יצחק איז אין קורצען נפטר געוואָרען, אָבער מיט'ן אמת אויף זיינע ליפּען: אָדער לעבען, אָדער טויט; ניט לעבען און ניט לאָזען שטאַרבען – דאָס איז אַ טאַקטיק פון הענקערס, פון מלאכי-חבלים, אָדער שווער-געסטעמפּעלטע, פּסיכאָפּאַטישע ווילדגעוועטענישען, וועלכע זויגען בלוט, טראָפען ביי טראָפען ביי זייערע לעבעדיגע קרבנות.

אָרימער פאָרשער, פאַלסט פון מידקייט. דיינע אויגען זעהן מעהר נישט די אותיות. דיין מחשבה לויפט שנעל אַ ווייל צוריק צו דער פערגאַנגענהייט – און אויפסניי, גאָר פאָראויס, הילכט דיר אין די אויערען פון חוה-געשרייען, טרעלען פון פרישע און גאָר פרישע איכה-ישבה'ס. דו שטיקסט זיך, ווילסט עפּעס אַרויסשטאַמלען, ס'פערפעהלט דיר ווערטער; שליסט די אויגען, אפשר וועסטו אין די שטילע מוח-קעמערלעך אויסגעפונען אַזעלכעס, וואָס זאָל דיר זיכערען די נערווען-גלייכגעוויכט.

אָבער אויך דאַמאָלס קאָנסט זיך קיין עצה געבען, ווייל עס פליסען פאַר דיינע ספּאַסטיש - פערהעמערטע אויגען אַזוי פיעל-פערשידענאַרטיגע קאָלירען ווי ביי אַ רעגען-בויגען, און דאַמאָלס, אַנשטאָט דער געדאַנקען-לויף זאָל דיך פיהרען איבער וועגען, וועלכע האָסט אין דער קינדהייט באַקאַנט און גוט ערלערענט קיינמאָהל נישט איבערגעשריטען אויף רעכטס ווי אויף לינקס – יעצט וועקסעלסטו אויף גאָר אומבעקאַנטע רעלסען..

אָט די דורכ'ן שכל שוין נישט קאָנטראָלירטע געדאַנקען טראָגען דיך איבער בערג און טאָלען, כמאָרעס און הימלען.

דו פיהלסט מעהר נישט דיין אייגענע וואָג. און ממילא פאַלט דיין פּעקעל ביינער צו דער ערד. דער אפר געהט צום אפר, די נשמה – צו איהר שורש, עס באַווייזט זיך אויף דיין פנים אַ נאַאיוו-קינדיש שמייכעלע, וואָס דריקט זעהר האַרציג די ריינע צופרידענהייט; אַ וואונדער, זיך בעפרייט פון אַזאַ שווערען יאָך, אַזאַ אומגעלומפּערטען באַלאַסט, וואָס הייסט: יודישער פלייש-קערפּער.

יאָ, טייערער נאָכפאָלגער פון שבט יהודה. דעם רבי לוי יצחק האָט אויך ניט געקאָנט דערטראָגען די שווערע לאַסט פון צרות אויף זיינע אויסגעקרומטע פּלייצעס. ער וויל בשום אופן ניט געהן אין די דרכים פון אַ יוחנן בן זכאי, האָלט פאַר ניט געוואונשען אויספועל'ן ביים פריץ אספּיוניס בלויז אַ תלמוד-תורה-שולע פאַר די אויסדערוועהלטע וואויל-לערנער.

פעליקס פרידמאַן (קומיר)

דער שאַפונגס-פּראָצעס אין דער קונסט.

דער וועג פון אַ מאָלער איז זייער אַ שווערער. וואָס ער זאָל נישט שאַפען, וועלכע עטאַפּען ער זאָל נישט דורכמאַכען, וועט ער אַלץ נישט זיין צופרידען. דער שטענדיגער זוכער פון נייע קאָנצעפּציעס אין דער קונסט, מוז אַלע מאָל אַרויסטראָגען זיין אָביעקטיווען אורטייל און זיין שטרענג צו זיך אַליין.

ער טאָר זיך נישט באַגרעניצען אין זיין שאַפונג און זיך לייכט צופרידענשטעלען מיט די רעזולטאַטען, וועלכע ער האָט שוין דערגרייכט.

אַ קינסטלער אָן אומרויקער, אַ באַקריבטער – איך מיין אין דער קונסט – וועט קיינמאָהל נישט זיין צופרידען. און נאָר אויף אַזעלכע קינסטלער קען מען לייגען האָפענונג.

אָבער גלייכצייטיג דאַרף מען צוגעבען מוט און דערמעגלעכן, אַז זייער שאַפונג זאָל קומען צום אויסדרוק.

יעדעס בילד זיינס – דאָס אומגעלונגענע, דאָס עקספּערימענטאַלע, איז אַ דאָקומענט פון זיין באַציונג צו דער אינערליכער און אויסערליכער וועלט.

פאַרשטייט זיך, ווען אַ קינסטלער מאָהלט דאָס בילד איז ער צופרידען, מיינט, אַז דאָס איז דאָס בעסטע, וואָס ער האָט געשאַפען, אָבער שפּעטער ווערט ער אומרויק און באַקומט ספקות, וועלכע זענען אין תוך, שוין דער קערן פון נייע קינסטלערישע עלעמענטען, וואָס זענען ביז איצט געשלאָפען אין זיין שאַפענדיגען באַוואוסטזיין.

יעדעס נייע בילד איז פאַר דעם אמת'ן קינסטלער אַ נייע וועלט פון פאָרשונגען, דערגרייכונגען, מאָלערישע קאָנצעפּציעס, געלעזענע פאַרב-פּראָבלעמען, טעכנישע-און פאַקטוראַלע מיטלען, וואָס ברענגען צום אויסדרוק די פּראָבלעמאַטישע וויזואַלע קונסט. וואָרום אין דער גרויסער קונסט עגזיסטירען נישט קיין שאַבלאָנען און קיין רעצעפּטען. יעדעס נייע אָנגעהויבען ווערק איז פאַרן קינסטלער גופא אַן אומגעריכטע דערשיינונג.

אין פּראָצעס פון שאַפען, ווייזען זיך אים אַרויס פאַרשידענע מעגליכקייטען. די דערגרייכטע צילען פיהרען דעם קינסטלער צו העכערע מדרגות, גרעסערע רעזולטאַטען, אַנטדעקען אין אים נייע אייגענשאַפטען און גרעסערע פּאָטענצען פון קוואַליטעט.

די מאַלערישע קאָנצעפּציעס ווערען רעאַליזירט לויט זיין מח-קאָמפּלעקס, לויט זיין אָפּטישע איינשטעלונג, לויט זיין שטימונג, שאַטען, ליכט און רעפלעקסען, אינטערפּרעטירענדיק לויט דעם קינסטלערס אויפפאַסונג. ער טאָר נישט פאַרשקלאַפט ווערען צו די אָביעקטען, וועלכע רינגלען איהם אַרום.

ער דאַרף זיי זעהן מיט זיינע אייגענע אויגען, ניש רעכענענדיק זיך מיט קיינעם, בעת'ן שאַפען איז ער באַהאַפטען מיט דער אויסערליכער און אינערליכער וועלט, אָבער קוים הויבט ער אָן זען קעגנשטאַנדען מיט פרעמדע אויגען, פרעמדע פּרינציפּען און כללים, אפילו פון גרויסע מייסטערס, און הערט זיך נישט צו צו זיין אייגענער נשמה, לאָזט זיך אויפן וועג פון לייכטען ווידערשטאַנד, דאַן הויבט ער אָן מאָלען לויט רעצעפּטען – וואָס דאַרפען כלומרשט פאַרפיקסירען די סודות פון די אמת'ע קינסטלער און אין דער אמת'ן איז די אַרבייט ווערטלאָז – עס איז בלויז שלעכטע נאָכמאַכונג. זיין יעדע קאָנצעפּציע איז אויפגעפּאַסט לויט די צוגעגרייטע שאַבלאָנען און ממילא פאַלש. צו אַזאַ קונסט דאַרף מען זיך באַציען מיט ווידערווילען.

די אויסגעטראָטענע וועגען, אויף וועלכע זיי ווילען אַרויפפירען זייער קונסט, פאַרוואַנדלען זיך פאַר זיי אין קרומע וועגען, אין וועלכע זיי שטרויכלען זיך אין פאַלען.

יעדע אמת'ע קונסט האָט פאַר זיך איר בליק, איהר פערזענליכע וויזיע, איר באַנעם, איר שול, וואָס ווערט אויפגעפּאַסט דורך דעם אָריגינעלען ערשטען קינסטלער.

די אימפּרעסיאָניסטען האָבען געשאַפען אַ געמיינזאַמע שול, אָבער פאַר יעדען פון זיי איז דער אימפּרעסיאָניזם אַן אַנדערער: סעזאַן איז נישט ענלעך צו סיסלע, וואַן-גאָג צו דעגאַ, רענואַר צו גאָגען.

יעדער האָט זיינע מאָלערישע מיטלען און טאַלאַנט אויסגענוצט אינדיווידועל און געניאַל, אַרויסברענגענדיג זיין פּאַטענץ-קראַפט. די גרויסע מייסטערס האָבען אַרויסבאַקומען די שיינקייט פון זיך און פאַרווירקלעכט זייער אייגענעם חלום, – זיי האָבען זיך באַמיט צו דערנעהנטערען זיך צו דער אייגענער נשמה, אויפכאַפען און איבערגעבען אויף דער לייוונט די אַלע מאָמענטען פון אירע העכליכע אויפשוואונקען.

די אַלע געדאַנקען, געפילען, שטימונגען און שאַפונגס-פּראָצעסען זענען די ליידענשאַפט פון קינסטלער; דער קאָלאָריט ליגט נישט נאָר אין דער נאַטור גופא, נאָר אויך אין קינסטלער – ווייל דער מאָלער לעבט אויס זיין געפיל פאַר פאַרב לויט זיינע אייגענע איינשטעלונגען צו דער אויסערליכער וועלט.

מאיר הערץ

חיים שרה'ס שיכּורט אָן די קאָזאַקען מיט פעסער אָקװויט.

פון דער סעריע „די פוילישע פּאָװסטאַניע"

XXXI

װען יאַן קאָװאַל, אַ הויכער, ברייטפּלייציגער, מיט אַנ'אָפּגעברענט פערסמאַליעט פּנים און לאַנגע װאָנסעס, איז געשטאַנען אויף אַ לאַנגען טיש אין בלויזען קאָפּ, פון װאַנען ס'האָבען אַראָבגעכװאַליעט עטליכע צעשױבערטע פּאַסמעס האָר אויפ'ן גלאַנציג־פערשװיצטען שטערען; װען ער איז אַזוי געשטאַנען מיט זיין אַטלעטיש־שװערען גוף און הויך־בעשטיװעלטע פיס, און דער לאַמער טיש האָט זיך געבראָכען אונטער איהם און געקרעכצט און דאָס גרילצעריי האָט זיך אויסגעמישט מיט די הייס־גליענדע װערטער, װאָס האָבען געשפּריצט פון זיין מויל און געפאַלען װי פייער־פונקען אין זיין קוזשניע — איז ראַפּטום געװאָרען אַ מהומה. אין דער שענק פון חיים שרה'ס זענען אַריין, װי געיאָגט פון שרעק אַ בינטעל מענשן, יודען און קריסטען, שטעדטעלדיגע און פון די אַרומיגע פּאַראַפּיעס אָנגעפאָהרענע און אַלע האָבען מיט איינמאָהל אויסגעשריגען בלויז איין װאָרט:

— קאָזאַקען!

אַזוי װי אַ שטיין, װאָס פאַלט אויף גלאָז, אַזוי האָט אויסגעפּלאַצט דאָס געזעמעל מענשען, װאָס זענען געװען צעשיט אין קיפּקעלעך ביי די ביער־טישלעך. די רויטע ביער־פּנים'ער און די צעװאַרימטע װי־צעשמאָלצענער מעש, קאַרקען, זענען געװאָרען מיט איינמאָהל אָבגעלאָשען און בלאַס װי קרייד. אַלע זענען אויסגעשפּרונגען פון די בעזונדערע טישלעך און האָבען זיך צונויפגעגאָסען אין איין מאַסע און דאַן זיך װידער צעריסען און צעשטויבט, װעלענדיג יעדער פאַר זיך מאַכען אַ װעג צום אַרויסגאַנג אין מאַרק. אַלע האָבען זיך געשטופּט פון דער אינװעניגסטער גרויסער הונטער־שטוב, אין געװעלב, װאו ס'איז געװען דער בופעט און ס'זענען געשטאַנען גרויסע פעסער פון ביער און בראָנפען. איינער איז געבליבען שטעהן אויף זיין אָרט און אין זיין פריהעריגער פּאָזיציע: יאַן קאָװאַל. װאָס אַנ'אמת האָט די מהומה און די שרעק פאַר די קאָזאַקען אויף איהם אויך געװירקט. ער איז אויף אַ רגע צעטומעלט געװאָרען, אָבער ער האָט זיך בעהערשט און צוריק גערופען דעם צעװודערטען עולם. ער האָט װייטער גערעדט, און דאָס מאָהל נאָך שטאַרקער געגען די בעדריקער, געגען די פערקנעכטער פון פּוילען־לאַנד. אַ סך האָבען איהם געהערט און זענען שטעהן געבליבען אויף די ערטער און אַ סך זענען אַריין אין דער אָפּענער שענק, דאָרט, װאו די טהירען זענען געשטאַנען אָפען צום דרויסען אַרויס. אָט, אָט זענען זיי שוין געשטאַנען אויף דער צװייטער זייט שװעל, נאָר מיט אַמאָהל האַסטיג און מיט נאָך מעהר שרעק שטעהן געבליבען און צוריק געטרעטען הונטער זיך אין אַ גרויס געדראַנג. מען האָט זיי ראַפּטום דעם װעג פערצוימט. אַ מחנה קאָזאַקען רייטענדיג אויף װילד־צעבריקעװעטע פערדלעך, מיט פּיקעס אין די הענד, זענען װי טייװאָלאָנים אָנגעלאָפען איבער'ן שטעטעלדיגען מאַרק און זיך געלאָזט אין גאַלאָפּ גלייך אין דער שענק פון חיים שרה'ס. זיי זענען אַריין אינװעניג, אויסשטרעקענדיג די שפּיצען פון די פּיקעס גלייך צו די פּנים'ער פון דעם מענשען־קנויל און מיט אַ געברים פון פערצי־קענדע חיות אָנגעפולט די שענק מיט װילדע אויסגעשרייען: וואַט זדיעס פּאָווסטאַנציו (אָט זענען דאָ פּאָװסטאַנצעס) האָבען זיי גענומען טרעטען איבער מענשען און אַזוי־אַרום זיך אַריינבעקומען אין דער צװייטער שטוב. נישט אַלע קאָזאַקען זענען דאָרט אַריין. אַ טייל איז געבליבען היטען אין דרויסען מיט אָנגעצילטע ביקסען, אַנדערע זענען געבליבען שטעהן אין שענק ביים בופעט, שמייכלענדיג מיט פערגאַװערטע אָפּענע מיילער צו די בראָנפען־פעסלעך און אַ דריטע גרופּע איז מיט די פערד אַריין אין דער הינטער־שטוב.

די לעצטע מחנה קאָזאַקען איז געװאָרען איבעראַשט פון דעם בילד, װי אַזוי יאַן קאָװאַל איז געשטאַנען אויפ'ן טיש אין זיין שװאַרצע אַרבייט'ס־בלוזע, מיט צװיי פונאַנדערגעשפּרייטע הענד און גערעדט צום המון. ער האָט גערעדט אויף פּויליש און געװעקט די פּויערים מיט די יודען נישט קיין מורא צו האָבען, נאָר קעמפען געגען די צוטיילער פון פּוילען. נישט זיך אונטערגעבען און אויף זיין צייכען שטעלען אַ װידערשטאַנד די קאָזאַקען, אַפילו װען מ'זאָל װיסען מיט'ן לעבען צו בעצאָהלען. ער װעט זיך אָבער פריהער װענדען צו די קאָזאַקען און אויב ס'װעט נישט זיין קיין עצה, זאָלען זיי צוזאַמען מיט איהם זיך װאַרפען אין קאַמף.

דאַן איז יאַן איבערגעגאַנגען אויף דער רוסישער שפּראַך און זיך געװענדעט צו די קאָזאַקען:

— קאָזאַקען! װאָס װילט איהר פון אונז? מיר זענען פּאָליאַקען. דאָס לאַנד דאָ איז אונזערס, די ערד איז אונזערס. מיר זענען נישט געקומען צו אייך קיין מאַטושקאַ ראַסיאַ. מיר זענען נישט געקומען אין אייערע סטעפּעס צו־נעמען ביי אייך אייער היים, אייער ערד. מיר זענען טאַקע פּאָװסטאַנצעס, װאָס װילען צוריק אונזער היים אָבנעמען, נו, איז עס נישט קיין גערעכטע זאַך? קומט אונז דערפאַר צו מאָרדען, צו שיסען און צו הענגען? װאָלט איר אייך געלאָזט דאָס טוהן? װילט אונז פערשטעהן, װילט אונז פיהלען. איהר זענט סאָקי קאָזאַקען, אָבער מענשען זענט איהר נאָך אויך. פערגיסט נישט קיין אומשולדיק בלוט, װייל מיר װעלען זיך נישט לאָזען צוטרעטען װי װערים! —

די קאָזאַקען האָבען געהויבען מיט די פּלייצעס און אָנגעקוקט איינער דעם צװייטען, װי זיי װאָלטען געװאָלט זאָגען: ער איז דאָך גערעכט דער פּאָװסטאַניעץ. װאָס האָבען מיר צו זיי? יאַן בעמערקט דאָס, ער דערפיהלט דאָס אינסטינקטיװ און ער פייערט װייטער:

— קאָזאַקען, גיעט אונז אַװעק אייערע פּיקעס, אייערע שװערדען און ביקסען און פאָהרט בעסער אַהיים צו אייערע װייבער און קינדער! —

אויף די קאָזאַקישע פּנים'ער שפּיגעלט זיך אַ רויט געלעכטער. זיי קלאַמערן נאָך פעסטער דאָס געװעהר אין די הענד, כדי צו זיין מעהר זיכער, אַז מ'זאָל עס נישט ביי זיי אַװעקכאַפּען. זיי קוקען זיך אום מיט פערדאַכט אויף אַלע זייטען און ענדליך שרייען זיי אויס אַלע צוזאַמען:

— װאָדקאַ גיעט אַהער, אַז נישט פאַלען קעפּ. װאָס געהט אונז אָן אייער פּאָװסטאַניע. מיר װילען װאָדקאַ. קיין געװעהר גיבען מיר נישט אַװעק. אַ קאָזאַק אָהן געװעהר איז קיין קאָזאַק נישט. אַ סוף, גיעט אַהער בראָנפען! —

און נישט װאַרטענדיג אויף קיין ענטפער האָבען די קאָזאַקען אָנגעהויבען מאַכען „אָרדנונג" אין דער שענק. זיי האָבען יאַנ'ען אַראָבגעצויגען פון טיש. איהם געהייסען שאַפען אַ גרויסע פיהר אַרויפצולעגען די פעסער מיט בראָנפען. יאַן האָט אַלץ געטוהן. פאַר דער שענק איז אין משך פון אַ פּאָר מינוט שוין געשטאַנען אַ פיהר און ער אַליין האָט געטראָגען אויף די פּלייצעס פאַס נאָך פאַס. חיים שרה'ס האָט אינגאַנצען געציטערט, אָבער יאַן האָט איהם בעפוילען שװייגען. װען אויף דער פיהר זענען שוין געלעגען עטליכע פעסער, האָט יאַן אַ װינק געטוהן צו חיים שרה'ס, ער זאָל עפענען צװיי גרויסע בראָנפען־פעסער, אָנשעפּען גרויסע טייגלעזער און דערלאַנגען די קאָזאַקען. חיים האָט זיך געבעטען ביי יאַנ'ען:

— װאָס טוסטו? זיי װעלען זיך אָנשכּור'ען און אויסשעכטען ס'שטעטעל. װאָס גייסטו טוהן?

יאַן האָט איהם נישט געהערט, נאָר געהייסען געני אַזוי טוהן, װי ער זאָגט. ער האָט חיים'ן בערוהיגט:

— מ'װעט זיי אויף טויט אָנ'שיכּור'ן אַז זיי זאָלען גאָרנישט קענען טוהן. פערלאָז דיך אויף מיר. דער עיקר זשאַלע'ע נישט קיין אָקװויט. גיב זיי דעם שטאַרקסטען אָקװויט —

חיים האָט פערביסען די ליפּען, אָבער ער האָט געעפענט צװיי גרויסע פעסער מיט'ן שטאַרקסטען אָקװויט און געגעבען צו טרינקען די קאָזאַקען מיט גלעזער און קװאַרטען. די קאָזאַקען, אַז זיי האָבען נאָר דערזעהן און דערשפּירט דעם ריח פון אָקװויט, האָבען זיך זייערע העלזער אויסגעצויגען, װי ביי דורשטיגע װאָס קומען פון גליהענדיגע מדבריות און װאַרפען זיך צו אַ טייך אָנטרינקען מיט װאַסער. זיי האָבען אַלעס פערגעסען, אַפילו אין שטאַב, װאָס האָט זיי געשיקט ברענגען בראָנפען. זיי האָבען אין זיך אַריינגעגאָסען עמערװייז. אַ סך זענען צוגעפאַלען צו די פעסער, אַריינגעשטעקט די קעפּ און אַזוי־אַרום געשלינגען מיט פולע מיילער. װען זיי האָבען שוין נישט געקענט טרינקען איז יאַן קאָװאַל נישט מיעד געװאָרען. װידער אָנגעשעפּט פרישע גלעזער און דערלאַנגט די האַלב־טויטע קאָזאַקען. ער האָט זיי געשטופּט אין די מיילער און געמונטערט:

— טרינקט קאָזאַקען, ס'איז טייערער אָקװויט. איהר װעט נישט ברויכען בעצאָהלען דערפאַר. דאָס גיבען מיר אייך בחינם. טרינקט, טרינקט, פערגינט אייך —

און װען די קאָזאַקען זענען שוין געלעגען אויסגעצויגען אויף דער ערד מיט פערדרעהטע קעפּ, האָט יאַן אין זיי אַריינגעגאָסען מיט געװאַלד. ער האָט אויך די פערד אָנגע'שיכּור'ט, װעלכע האָבען פערבראָכען די פיס און אויך זיך אויסגעצויגען אויף דער ערד. יאַן האָט דאַן די פערד מיט די קאָזאַקען, װעלכע זענען געלעגען װי פּגרים און זיך געװייקט אין אַ טייך פון אָקװויט, אַרויסגעשלעפּט אין מאַרק אַריין און דאָרט האָט ער צוזאַמען מיט יודען און פּויערים אַראָבגעצויגען פון די קאָזאַקען די ביקסען, שװערדען און פּיקעס, און דערמיט זיך אַליין בעװאָפענט, װיסענדיג גוט, אַז װען זיי װעלען זיך אויסניכטערען, װעלען זיי בעװייזען קאָזאַקישע שטיק. מ'האָט זיי בעזוכט די קעשענעס און אַרויסגענומען די גאָלדענע מטבעות, װאָס דער שטאַב האָט זיי מיטגעגעבען. געװען אַזעלכע, װאָס האָבען געפאָדערט, מ'זאָל זיי דער'הרג'ענען. יאַן האָט נישט געלאָזט.

אַ פּאָר שעה זענען די קאָזאַקען אַזוי געלעגען אויפ'ן מאַרק און טיעף געכראַפּעט. יאַן האָט איינגעטיילט דאָס געװעהר: װעמען אַ פּיקע, װעמען אַ שװערד, אַ ביקס און צוזאַמען מיט זיין מחנה געהאַלטען װאַך אַרום די אין שלאָף־פערזינקענע קאָזאַקען. צװישען די היטער האָט יאַן אויך אַװעקגעשטעלט העשקעלע חלפן און פייגעלע תּם מיט פּיקעס אין די הענד.

װען די קאָזאַקען האָבען זיך אויסגעכאַפּט און דערזעהן, אַז זיי האָבען גאָרנישט אין די הענד, איז זיי פינסטער געװאָרען אונטער די אויגען. זיי האָבען גענומען װעקען און רייסען די שלאָפענדיקע פערד ביי די מאָרדעס, אָבער יאַן האָט געגעבען אַ בעפעהל:

— נישט ריהרען זיך פון אָרט! איר זענט איצט אַלע געפאַנגענע ביי די פּוילישע פּאָװסטאַנצעס. דער אָקװויט האָט גוט געשמעקט, האָ?

די קאָזאַקען האָבען געקריצט מיט די ציינער און געװאָרפען פייערדיגע בליקען אויף דער בעװאָפענטע מחנה, װאָס האָט זיי אַרומגערינגעלט, טראָגענדיג אויף זיך זייערע, די קאָזאַקישע שװערדען, ביקסען און פּיקעס.

ראַפּטום איז אין שטעטעל געװאָרען אַ גרויליכער טומל. אַ פרישע כמאַרע קאָזאַקען האָט װי היישעריקען בעדעקט דאָס שטעטעל.

(פאָרטזעצונג קומט)

»שריפטן«

ליטעראַרישער חודש־זשורנאַל

נומערן איינס־צװיי, דריי־פיר — װאַרשע, 1939

איינענטליך איז נישט זייער שטאַרק אָנגענומען ביי אונז צו שרייבען װעגען אַ... ליטעראַרישען חודש־זשורנאַל, אָפּגערעדט — װעגען אַ פּעריאָדישער אויסגאַבע.

גאַנץ מעגליך, אַז די־אָ איינגעשטעלטע פאַרשװייגעניש האָט איהר פאַרענטפערונג: זענען מיר דאָך אַליין עדות פון אומצאָליגע פּרוּװן אַרויסצוגעבען דאָ און דאָרט אַ ליטעראַרישען זשורנאַל, אָבער — מיר זענען אויך עדות, אַז: אָדער די אויסגאַבע האָט אינגאַנצען נישט באַװיזען צו דערזעהן די ליכטיגע שיין פאַר די אויגען און די איניציאַטאָרען זענען געבליבען ביים... פּראָיעקט; אָדער, זי האָט — אין בעסטען פאַל — אויסגעהויכט די נשמה באַלד נאָך די ערשטע עטליכע נומערן.

און האָט שוין יאָ אַמאָהל אַ ליטעראַרישע אויסגאַבע באַקומען אריכת־ימים, האָט זי אָבער קיינמאָל נישט באַװיזען איינצוהאַלטען דעם אַ פּריאָרי אָנגעצייכענטען פּראָגראַם... און — װידער איז דאָס יודישע ליטעראַרישע װעלט געבליבען אָן אַן ערנסטע טריבונע.

אָט, די אַלע פאַקטען צוזאַמען, קען זיין, האָבען געבראַכט צו דער דאָזיגער פאַרשװייגעניש.

פונדעסטװעגען, װעלן מיר זיך דאָס מאָל נישט האַלטען ביי אָט דער איינשטעלונג, װאָס איז שוין באַלד געװאָרען כּמעט אַ מנהג...

• • •

שוין דער אויפשריפט: „ליטעראַרישער חודש־זשורנאַל" אויפן שער־בלאַט פון די „שריפטען", זאָגט אונז, אַז מיר האָבען דאָ צו טון מיט אַ ריינע אויסגאַבע; מיט אַן אויסגאַבע װאָס שמעקט מיט אַן אַנדערער לופט — מיט אַ ריינער לופט, װייל ביז איצט זענען מיר געװאוינט צו זעהן אַזאַ, בערך, אויפשריפט: „פאַר ליטעראַטור, קונסט, קולטור, טעאַטער" און אַנדערע שיין־קלינגענדיגע װערטער, װעלכע זענען, לייטער, שטענדיג געבליבען בלויז אויפן שער־בלאַט... און דאָ — פון דרויסען אַ בעשיידענער אויפשריפט, און אינעװייניק — אַ שפע מיט רייכע און ערנסטע מאַטעריאַלען.

דער זשורנאַל „שריפטען" פאַרמאָגט דריי הויפּט־אָפּטיילונגען: פּאָעזיע, פּראָזע און ליטעראַטור־קריטיק. חוץ דעם — לויפענדע ליטעראַרישע און קולטור־געזעלשאַפטליכע פּראָבלעמען. (װי, אַ שטייגער ב. מאַרקס אַרטיקל װעגן דער לעצטער לאָזונג: „צוריק צו דער אַלט־יודישער טראַדיציע", װאָס עס האָט געװאָרפען ש. ניגער און ליבערמאַן אין אַמעריקאַ, און שפּעטער ש. זאַראַמב אין פּוילען).

קלמן ליס — דער הויפּט־מחותן פון זשורנאַל — איז אין ביידע נומערן פאַרטרעטען מיט פאַרשידענע אַרבעטען: מיט עטליכע פּרעכטיגע לידער פון זיין צוגעזאָגטען ניי בוך: „שיר השירים פון אַ פּויער"; מיט אַ פּאָר האַרציגע װאַרעמע װערטער װעגען יונג־פאַרשטאָרבענעם אהרן מאַרק; מיט אַ רעצענזיע װעגען משה שימעלס ביכל לידער: „מיר איז אומעטיק", און — אַ פּאָר װערטער צו ה. לייװיקס 50 יעהריגען יובל.

פאַרשידענע געביטען זענען עס, אָבער — אומעטום דער זעלבער האַרציגער צאַרטער דיכטער קלמן ליס. פון זיינע געבראַכטע לידער ברענגען מיר דאָ פינף שורהלעך:

כ'האָב ליב אַזוי דעם ריח פון דיין הויט
װאָס שמעקט מיט צייטיג ברויט,
װי דעם ריח פון אַ סטויגעל אָנגעקאָסעט היי
פריש פאַרנאַכט, װי אויף אַ פעלד באַטויט, —
כ'האָב ליב אַזוי דעם ריח פון דיין הויט!

(„כ'האָב ליב אַזוי")

דאַן קומט ש. װאָלמאַן מיט צװיי גרעסערע לידער: „דער יונגער הלל" און „הלל צװישען די פּאַסטוכער" (פון דער פּאָעמע „הלל הזקן". די דאָזיגע לידער זענען סובטעל, קינסטלעריש און באַװייזען, אַז דער דיכטער האָט זיך דאָ פאַרמאָסטען אויף אַ גאָר ברייטע טעמע:

גייס דער יונגער צאַרטער הלל
אָפט שפּאַצירען אויפן פעלד
און אין יעדען גרעזעל זעט ער
אַ באַזונדער שיינע װעלט.

ש. י. אימבער איז דאָס מאָהל פאַרטרעטען מיט אַ קליין לידל: „פּאַרפּרייזינג". אַכט שורהלעך אינגאַנצען, אָבער — װי שטענדיג, כמעט, האָט מען נאָך אַלץ פאַר זיך דעם אייביק־יונגען טרוימער װי מיט דרייסיק יאָהר צוריק, און פּונקט װי דעמאָלט: פּאַריס, פּריי און זאַפטיק װי די „פּאַרטאַגען װאָס צירן זיך אין זילבער־טויען".

רייפע קינסטלערישע לידער האָבען אויך געגעבען י. מ. קנאַפּהייס און אברהם לעװ.

שװאַך איז מאַטעס אַליצקיס ליד: „אויף דער װאָר", אַ שטייגער:

עס זענען אויגן פול מיט װייסיק און פאַרדראָס,
כאָטש אויגן בלייבן שטענדיג — גרינער גראָז.

זאָגט מיר װאָס איהר װילט, און איך פאַרשטיי פאָרט נישט פאַרװאָס „אויגען בלייבען שטענדיג — גרינער גראָז" דאָס זעלבע, בין איך זיכער, פאַרשטייט דער דיכטער אַליין אויך נישט, נאָר װאָס? — גראָס־שטראָס! אַפילו דאָס לידל אונטער דריי שטערנדלעך, װאָס הייבט זיך אָן: „איז דאָס חלום"ז װערט אויך צעשװאָומען אין אַ מבול פון הוילע, גאָרנישט־זאָגענדיגע װערטער, װאָס חזרן זיך דערצו אָן אַ שיעור איבער. ס'איז אַ ליד פון צװעלף שורה'לעך, באַשטייען אָבער זעקס פון זיי — פון צװיי װערטער: „איבער נאַכט"...

י. פּעלד, דער מחבר פון „מעכל קוליקס לעבען", איז פאַרטרעטען מיט אַ קינסטלעריש קאָנדענסירטע דערציילונג א. נ. „דער פאַל יאָהאַנעס". מיט דער איצטיגער דערציילונג האָט זיך י. פּעלד פאַרמאָסטען אויף אַ ברייטע, אייראָפּעישע לייװענט. װייל אויב פריער, אין „מעכל קוליקס לעבען", האָט ער געזעהן בלויז דאָס סטאַװקע און װאָלינסקע געסל (װאו דער מחבר װייזט זיך, אַגב, אַרויס װי אַ גוטער קענער פון דער יודישער אָרעמקייט) — זעהט ער שוין פאַרדאָס אין „פאַל יאָהאַנעס" װאָס עס טוט זיך אויך אויף יענער זייט באַריער...

דער יונגער סאָניע הייפּערמאַן האָט געגעבען אַ גאָר פיינע דערציילונג א. נ. „געבורט". סאָניע הייפּערמאַן איז אַ פיינער שילדערער און גוטער פּסיכאָלאָג. ס'איז אַ סך צו דערװאַרטען פון איהם.

„אין דער היים" פון א. איװעניצקי איז אַ גוטער און קערנדיגער פראַגמענט, איז אָבער אַביסל האַמעטנע און ליידט פון שפּראַך־צעצויגענקייט.

זייער אינטערעסאַנט איז ל. בוימגאַרטענס אַרבעט װעגען דער כינעזישער ליטעראַטור.

טיפע און אויסשעפּענדיגע קריטישע אָפּהאַנדלונגען ברענגען: נפתּלי װיינינג — װעגען צ. לעיעלעס פּאָעטישער מיסיע, און בער שנאַפּער — װעגען יהושע פּערלעס „באַרג־אַרויף". (בלויז צו דער לעצטער האָבען מיר געװיסע באַװאָרענישען, צו װעלכע מיר װעלען זיך נאָך אומקעהרען).

אַזוי, אומגעפעהר, רעפּרעזענטירען זיך ביידע טאָפּל־נומערן פון די „שריפטען". פאַרשטייט זיך, אַז אונטער איין אונטערשטריך האָבען מיר נישט באַװיזען ברייטער זיך אָפּצושטעלען אויף יעדן געביט באַזונדער, מיר האָבען אָבער געגעבען אַן איבערבליק פון די װיכטיגסטע אַרבעטען, כּדי דער לעזער זאָל מעהר־װייניק בעקאַנט װערען מיט איינעם פון די בעסטע זשורנאַלען אונזערע — מיט די „שריפטען".

עס בלייבט נאָר אַרויסצוטראָגען אַ װאונש, אַז אויף להבא זאָל מערער אַכט געלייגט װערען אויף דער אָרטאָגראַפיע, קאָרעקטור און סינטאַקסיס, און דער עיקר — טון אַלץ, כּדי די „שריפטען" זאָלען דערשיינען רעגעלמעסיג.

גבריאל װייסמאַן.

אַרבייט אין אַ יודישע פאבריק — און שלאָגט יודען.

ווירדיגע האנדלונג פון יודישען פאבריקאנט.

זונטאג ביינאכט זענען א גרופע יו־דישע יונגעלייט, וועלכע זענען געשטא־נען ביים טויער זשעראָמסקי 26, — בע־פאלען געוואָרען פון 5 כוליגאנעס. דער יודישער יונגערמאַן מ. ק. האָט בעקומען א שטאַרקען זעץ אונטער'ן אויג. די כו־ליגאַנעס זענען ערשט דאַן אנטלאָפען, ווען איינער פון די יודישע יונגעלייט האָט דערקענט דעם שלעגער און איהם דערמאָנט, אַז ער אַרבייט אין אַ יודישע פאַבריק — ביי ראָטענבערג'ן.

צומאָרגען'ס איז דער געליטענער אַוועק אין קאַנטאָר פון ה' ראָטענבערג'ס פאַבריק און דאָרט דערצעהלט די גאַנצע געשיכטע. מ'האָט תיכף אריינגערופען דעם אַרבייטער, וועלכער האָט זיך גע־פרובט אַרויסצודרעהען און געלייקענט שטיין און ביין. ווען דער צעשלאָגענער יודישער יונגערמאַן האָט איהם אָנגע־געבען אַלע סימנים און אויפגעוויזען שוואַרץ אויף ווייס, וואָסערע „מעשים טובים" ער האָט נעכטען אָבגעטהון מיט זיינע פיער קאָלעגען אויף זשעראָמסקי גאַס — איז דער כוליגאַן שוין אַרויס פון די כלים און זיך גאַרנישט זשעני־רענדיג, האָט ער אויסגערופען צו איהם:

— איך קען דיך אפילו שלאָגען דאָ אין קאַנטאָר אויך —

אויף אַזאַ חוצפּה האָבען די ה"ה ראָטענבערג און זוויקעלסקי שאַרף רע־אַגירט און ערקלערט דעם כוליגאַן, אַז ער זאָל זיך אַרויסטראָגן פון דער פאַבריק און געהן פון דאַנען, ווייל פאַר אַזעל־כע האָבען זיי נישט קיין אַרבייט.

אין קאַנטאָר האָט מען דעם ה' ק. געהייסען ער זאָל קומען מיט זיינע קאָלעגען, וועלכע זענען אַנוועזענד גע־ווען ביים אַנפאַל אויף איהם, כדי זיי זאָלען דאָס אַלץ שריפטליך בעשטעטיגן.

דער שלעגער הייסט גניאַדעק און איינער פון זיינע מיטהעלפער איז גע־ווען א געוויסער בעדנאַרסקי פון שפּי־טאַלנאַ 8.

פאַר 10 גראָשען האָט ער אונטערגעצינדען זיין שכנ'ס 15־יעהריגען זוהן.

אין דאַרף קיערשקוב האָט פּאַסירט א שרעקליך מערדערליכער פאַל.

דעם 15־יעהריגען טאַדעאוש טשאַ־כאַר האָבען די עלטערן געשיקט קיין יעדלינע קויפען א פלעשל נאַפט. ביי איין געלעגענהייט האָט דער שכן זיי־ערער יאַן צענצעלעוויטש מיטגעגעבען דעם יונגל 10 גראָשען ער זאָל איהם קויפען בענזין צו א „זאַפּאַלניטשקע". טשאַכאַר האָט זיין שליחות ערפילט. ער האָט איינגעקויפט נאַפט און בענזין, אָבער אויפ'ן וועג איז איהם געשעהן א מכשול. נישט ווייט פון שכן צענצע־לעוויטש איז איהם דאָס פלעשעל מיט בענזין צובראָכען געוואָרען אין דער האַנד און בעגאָסען דעם אַנצוג. דער יונגער טשאַכאַר איז צוגעגאַנגען צו צענצעלעוויטשען, וועלכער האָט איהם אָבגעוואַרט ביי זיין הויז, און האָט מיט טרערען אין די אויגען אים איבערגעבעטען, צוזאָגענדיג, אַז ער וועט אים אומקעהרען די 10 גראָשען.

צענצעלעוויטש האָט רוהיג אויסגע־הערט און גאַנץ געמיטליך אַרויסגענומען די „זאַפּאַלניטשקע" פון קעשענע, אָנ־געצונדען און זי צוגעשטעלט דעם יונ־געל אויפ'ן אַנטועכץ, וואָס איז געווען דורכגעזאַפּט מיט בענזין. מגיה־וביה איז דאָס יונגעל אַרומגענומען געוואָרן אין פלאַמען און אָנגעהויבען אַרומלוי־פען ווי א משוגענער פון די מורא'־דיגע יסורים.

צענצעלעוויטש האָט זיך צום דאָזיגן בילד צוגעקוקט גלייכגילטיג. ער האָט זיך אָבער ענדליך געכאַפּט, אַז דאָס קען זיך ענדיגען זעהר טרויעריג און דאָס יונגעל קען אומקומען. ער האָט דאַן גענומען איינלעשען דאָס פייער מיט נאַסע שמאַטעס און אַזוי־אַרום אָב־געראַטעוועט זיין קרבן. טשאַכאַר איז שווער אָבגעבריהט געוואָרען, אָבער נאָך א לענגערע קוראַציע אין היגען פּוילישען שפּיטאָל, איז ער געזונד גע־וואָרען.

צענצעלעוויטש איז דורכן היגען קרייז־געריכט פער'משפט געוואָרען אויף אַ האַלב יאָהר תפיסה.

קינא „טשאַרי"

צו ביליגע פרייזען

פון 25 גראָשען אָן

הערליכער פּוילישער פילם

א. נ.

»פלאַמענדע הערצער«

דער פילם איז דערלויבט פון 7 יאָהר.

ווען שותפים רייסען זיך אַרום קומט קיין גוטס נישט אַרויס.

די ה"ה מאַנדעלבוים און לייזער גאָטליעב האָבען געהאַט בשותפות א צעגעלניע א. נ. „זשאַקאָוויצע". זיי האָבען צוזאַמען געאַרבייט און געווען גוטע פריינד.

שפּעטער האָט זיך דאָס געשעפט פערערגערט און די 2 שותפים האָבען זיך אָנגעהויבען אַרומרייסען. די קריי־גערייען זענען אַזוי ווייט אַוועק, אַז גאָטליעב האָט איינגעקלאָגט מאַנדעל־בוימען, אַז ער האָט געפעלשט די האַנ־דעלס־ביכער, דערמיט וואָס ער האָט געהייסען דעם בוכהאַלטער פרידמאַנען אין די ביכער איינשרייבען פערשידענע נישט ריכטיגע פּאָזיציעס. אויך האָט ער איינגעקלאָגט פרידמאַנ'ען, אַז ער האָט געפעלשט זיין, גאָטליעב'ס, אונ־טערשריפט אויף 3 פּראָטאָקאָלען.

מאַנדעלבוים אַלס געוועזענער לייטער און מיטגליד פון דער צעגיעלניע „זשאַ־קאָוויצע" און דער בוכהאַלטער מרדכי פרידמאַן זענען פאַר פעלשען די ביכער און פּראָטאָקאָלען געשטעלט געוואָרען פאַר'ן ראַדאָמער קרייז־געריכט.

אין דער פערטיידיגונג פון מאַנ־דעלבוים זענען אַרויסגעטרעטען די 2 היגע בעקאַנטע אַדוואָקאַטען זדזשי־טאָוויעצקי און ניעדזשוויעצקי; פריד־מאַנען האָט פערטיידיקט אַדוו. אורבאַ־נאָווסקי.

דער בעשולדיקטער מאַנדעלבוים האָט ערקלערט, אַז די ביכער זענען די גאַנצע צייט געלעגען ביי גאָטליבען ער האָט קיינמאָהל נישט פערלאַנגט פון פרידמאַנען, עז ער זאָל עפּעס וואָס טוישן אין די ביכער. נישט אַנדערש, גאָר די גאַנצע זאַך איז א נקמה־אַקט פון גאָט־ליבען.

דער בעשולדיקטער מרדכי פרידמאַן איז זיך אויך נישט מודה אין פעלשען פּאָזיצ־יעס אין די האַנדעלס־ביכער. ער איז זיך בלויז מודה, אַז אין די פּראָטאָקאָלען פון דער פערוואַלטונג פון דער צעגיעלניע „זשאַקאָוויצע" האָט ער 3 מאָהל אונטער־געשריבען גאָטליבען, אָבער דאָס האָט איהם אַזוי געהייסען גאָטליב און ער האָט עס אַלזאָ געטוהן מיט זיין הסכם.

ווען דער ריכטער האָט פרידמאַנען גע־פרעגט פאַרוואָס ער האָט זיך מודה גע־ווען אין אויספאָרשונג'ס ־ אַמט, אַז ער האָט איבערגעאַרבעט „פּאָזיציעס" אין די ביכער, ווייל מען האָט איהם צוגעזאָגט דערפאַר בעלויבונג — האָט פרידמאַן גע־ענטפערט, אַז פריהער האָט ער געזאָגט ליי־גען און איצט זאָגט ער דעם גאַנצען אמת.

גאָר שטאַרק בעשולדיגט מאַנדעלבוימען האָט אַלס עדות דער ה' לייזער גאָטליעב, וועמענס ערקלערונגען די אַדוואָקאַטען האָבען זיך באַמיהט אָבצושוואַכען.

דאָס געריכט האָט מאַנדעלבוימען פערורטיילט אויף 1 יאָהר תפיסה און מרדכי פרידמאַנען, אויף 8 חדשים תפיסה, אָפּלייגענדיג ביידע די שטראָף אויף 3 יאָהר.

אַר.

אַראָבגעצויגען די הויזען אין מיטען גאַס.

דער פּאַצעטישער בחור פראַנצישעק אַפּאַט פון דאָרף לעשוב איז געקומען קיין ראַדאָם קויפען אַ פּאָר הויזען. ס'איז געווען פונקט אַ דאָנערשטאָגער מאַרק־טאָג און ער האָט זיך ברייטלעך אַרומשפּאַצירט אויפ'ן פּלאַץ יאַגעלאָנסקי (רייטשעל) וואו ער האָט בעקוקט פער־שידענע שטעלען מיט פערטיגע מלבו־שים. פון אַלע איז איהם צו־מייסט גע־פעלען די בויד פון לאה ריכטער, פון פּשיטיק. ער איז געגאַנגען אַהינצו און אָנגעהויבען אויסדינגען אַ פּאָר הויזען פאַר 3 זלאָטעס מיט 50 גראָשען. ער האָט דאָרט אַזוי לאַנג גע'מסחר'ט, ביז ער האָט קינציג צוגע'לקח'ענט די הויזן.

אין א פּאָר טעג אַרום איז אַפּאַט געקומען קיין ראַדאָם אָנ'אויסעלעגאַנ־טירטער אין די נייע הויזען און ווידער א שמעק געטוהן אויף פּלאַץ יאַגעלאָנסקי, טראַכטענדיק אפנים, אַז אפשר וועט זיך ווידער לאָזען איינהאַנדלען א פיינע „מציאה". ער האָט אָבער געהאַט א וויסטע מפּלה. ווי ער האָט אַזוי שפּאַ־צירט אָנ'אויסגעפּיצטער אין די נייע הויזען, האָט לאה ריכטער איהם בע־מערקט און גלייך דערקענט די ביי איהר צוגע'גנב'עטע הויזען. זי האָט געמאַכט א געוואַלד און זיך געלאָזט לויפען אין בעגלייטונג פון איהרע בע־קאַנטע סוחרים, מענער און פרויען, ביז זיי האָבען אים געכאַפּט. אַז ער איז שוין געווען אין זייערע הענד, האָט מען אויפ'ן אָרט גע'פּסק'ענט, אַז דער ליעשעווער פּאַצעט זאָל מאָמענטאַל אויסטוהן די הויזען. היות ער האָט דאָס נישט געוואָלט ערפילען, האָט מען אים מיט כח אַראָבגעצויגען די הויזען און אים געלאָזט שטעהן אין אַזאַ מעמד, אַז פון דער גאַנצער רייטשעל איז מען געקומען אָנצילויפען אויף בייזע ווינדער.

דער האַלב־נאַקעטען מאַנספּערשוין האָט מען נאָך אָבגעפיהרט אין קאָמי־סאַריאַט.

איינדריקען פון א רייזע איבער פּאָמערן.

(סוף)

קיין רב, קיין חזן איז אין שטעדטעל פּוטסק נישט דאָ, ווען עס קומען די יום־טובים: ראש השנה, יום כיפור, דאַן פּאָהרט מען קיין בידגאָשטש, אָדער אין אַנדערע גרעסערע שטעדט און מען ברענגט א מנין יודען. מען בעצאָהלט זיי די רייזע־קאָסטען, מען האַלט זיי אויס און מען דאַווענט בציבור.

צווישען די דייטשע יודען אין פּוצק געפינען זיך גרויסע אַסימילאַטאָרען. איינער פון זיי האָט אַ טאָכטער, אַ גע־וויסע קאַטאַזשינע האַך, וועלכע האָט דאָ נישט לאַנג אָפּגע'שמד'ט איהרע קינדער. אינטערעסאַנט, אַז דער פאָטער פון קאַטאַזשינע האַך איז געוועזען אַ מאָהל חזן אין פּוצק.

עס איז אויך פערהאַנען צווישען די דייטשע יודען א סוחר, וועלכער וויל דאָך האָבען פון זיינע קינדער נחת, אַז זיי זאָלען זיין נאַציאָנאַלע יודען — האָט ער זיי אַוועקגעשיקט קיין ארץ־ישראל וואו זיי שטודירען.

די בעציהונגען צווישען קריסטען און יודען זענען דאָ פריינדליכע. דער יוד לייזט און פערדינט. ווען אָבער דער יודישער סוחר טרעפט זיך מיט דעם פּוילישען קליענט דרעהט דער לעצטער אַוועק דעם קאָפּ, ווען ער געהט מיט זיין פריינד, בכדי יענער זאָל נישט זעהען ביי דעם בעגריסען זיך, אַז ער האָט בעציהונגען מיט יודישע סוחרים...

קיין נייע יודען קיין פּוצק וועררען נישט אריינגעלאָזט.

פון פּוצק פּאָהרען מיר קיין אָרלאָווע. דאָס איז אפשר דאָס איינציגע אָרט ביי דעם פּוילישען ים, וואו יודען שפּירען זיך ווי ביי זיך אין דער היים. פערהאַן א לוקסוס־פּלאַזשע ביים ים, וואו עס קומען מעהרסטענ'ס אַהער רייכע יודען פון וואַרשאַ — לאָדזש און קליין־פּוילען.

די רייכע בעדער־קאָסטיומען, די טייערע ציהרונג, וועלכע עס טראָגען די דאַמען, ווייזען דערויף, אַז קיין אָרימע לייט האָבען דאָ קיין אָרט נישט. די פּלאַזשע גאָר רייך איינגעאָרדענט, די גאָר הערליכע פּענסיאָנאַטען און גרויס־שטעדטישע לאָקאַלען ווי „מאַס־קאָט" זאָגען עדות אַז פערברענגען קען מען שוין דאָ איינמאָהל גוט. מען מוז נאָר האָבען יענע מעשה — כסף.

ענדליך קומען מיר אויך קיין גדיניע. גרויס אויפמערקזאַמקייט ציהט דאָ דער טוריסטישער מאַסען־האָטעל, וואו פאַר 1 זלאָטי מיט 50 גראָשען בעקומסטו דאָ א ריין בעט, א ריין געלעגער.

אין דעם מאַסען־האָטעל זענען פער־האַנען עטליכע זאַהלען פאַר הערען און דאַמען און אויף איין זאַהל איז פער־האַנען עטליכע הונדערט בעטלעך, איינס העכער פון דעם צווייטען.

אין האָטעל זענען פערהאַנען אַלע בעקוועמליכקייטען, אַ ביליגער רעסטאָ־ראַן און אַלעס וואָס דער טוריסט גע־ברויכט.

אין שטאָדט זענען פערהאַנען אַ מאַסע באַרען און פערוויילונג'ס־לאָקאַלען, אָבער דערנענטערט זיך בלויז צו דער גאַס וויבושעוסקע קאַשטשושקאָ און באַלד וועט איהר אין די וויטטאַוועס פון די לאָקאַלען ווי פּאָזנאַניאַנקאַ און אַנדערע זעהען די גרויסע אויפשריפטען: אַרישער לאָקאַל, יודען נישט נויטיג. און עהנליכע אַנטיסעמיטישע אויפשריפטען. די אַרכי־טעקטור פון די הייזער איז דאָ אַזוי שעהן, אַז אפילו אין וואַרשאַ איז שווער אַזעלכעס צו געפונען. פערשטעהט זיך אַז אַלעס איז יודען־ריין.

מיט אַ מאָטאָר־שיף וויזיטירען מיר אויך דעם דאַנציגער־האַפען, אָבער מיר האָבען נישט קיין רעכט פון דער שיף אויסצושטייגען. מיר בעוואונדערען, די פערשידענע געביידעס פון דאַנציג, אויך דעם בעקאַנטען זייגער, וועלכען אַ זייגערמאַכער האָט זיין גאַנץ לעבען גע־בויט און שפּעטער האָבען איהם די דייטשען די אויגען אַרויסגענומען.

מיר פּאָהרען דורך די וועסטערפּלאַ־טען און פון דער צווייטער זייט זעהען מיר פּוילישע זעלנער, וועלכע מיר אָפּ־לאָדירען און בעגריסען. מיר פּאָהרען אויך פערביי אַ פּילאָטען־שול און אויך די מיטעל־שטאָדט דאַנציג. מען קוקט אויף אונז ווי אויף פיינד, אָבער ווער מאַכט זיך עפּעס דערפון.

אַרנאָלד ראָזענפעלד.

הומאָר

פּאָליטיק אויפ'ן שפּיץ פון שווערד

ענגלאַנד אין ווייטען מזרח געלייגט זיך ווי אַ לעמעלע, אין נאָהנ־טען מזרח אויפגעשטאַנען ווי אַ לייבעלע.

דייטשלאַנד — ס'איז שוין נאָכ'ן שניט און „ער" זוכט אַ נייעם תירוץ אַרויסצודרעהען זיך פון אַ מלחמה.

הימלער — ענגלאַנד'ס פער־שטענדיגונג מיט יאַפּאַן האָט איהם אָפּ־געגאָסען ווי קאַלטער ט"ש.

יאַפּאַן — אָהן מלחמות און ערד־ציטערניש, איז ביי איהר אָני־רוש.

מוסאָליני — דרייט מיט'ן עק ווי אַ כיטרע ליס.

סאָוויעטען — גיט איצט דעם קליינעם מזיק אַ גוטען ביס.

טשעכיען — פון יעקעס אנשלוס איז זי געוואָרען גרין ווי גראָז.

טערקיי — אין איראָפּעאישען קעסעל ווידער אַריינגעשטעקט די נאָז.

כינע — די מלחמה איז דאָרט אַריין אין די מאָדע.

— אַמעריקאַ — פערשלאָסען טיער און טויער און זאָגט מוסר לויט איהר אַלטער מעטאָדע.

דער היינטיגער דלות

אַמאָהל בעת דער מלך נבוכדנצר האָט אונז פערטריבען אין גלות בבל ווערט גע־זאָגט: „על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו"

איז דאָס יודישע פאָלק געזעסען ביי די טייכען און האָבען געוויינט, אין היינטיגען גלות זיצען די ווייבער אויף די פּלאַזשעס ביי די טייכען און ס'איז ששון ושמחה...

ביים טויער פון גן־עדן ווער ווייסט דעם אמת

„ער" איז געקומען אין הימעל אַריין, און גלייך זיך געלאָזט צום טויער פון גן־עדן.

— וואו אַהין? — פרעגט איהם דער גן־עדן־שמש.

— איהר ווייסט יוסר איך בין? — האָט „ער" געפרעגט.

— ווער זענט איהר?

איך הייס „פיה־רער".

— דער נאָמען איז מיר נישט בעקאַנט.

— איך בין דער בעגליקער פון די מיל־יאָנען דייטשען.

— איך ווייס נישט דערפון — האָט דער גן־עדן־שמש געענטפערט — איך וועל אַראָפּשיקען אויף דער ערד א מלאך דער־וויסען, זיך צי עס איז אַזוי ווי איהר זאָגט

דער מלאך האָט אַראָפּגענידערט אויף דער ערד, און באַלד צוריקגעקומען מיט אַן ענטפער.

— איך האָב געפרעגט — האָט דער מלאך געזאָגט — מיט אייערע מיליאָנען דייטשען און לויט ווי זיי זאָגען, זענט איהר געווען זייער אומגליק, איהר האָט זיי געמאַכט צו שאַנד און צו שפּאָט.

— ווער האָט אייך געהייסען רעדען מיט דעם פּעוועל — האָט „ער" געענטפערט — וואָלט איהר גערעדט מיט מיין פּראָפּאַ־גאַנדע ־ מיניסטער וואָלט ער אייך אַנדערש ערקלערט.

אַנאַנאַס אין א בערלינער צייטונג

אויף א אויפנאַהמע ביים פּראָפּאַגאַנדע־מיניסטער האָב איך פערלוירען א באַנע אויף א קילאָ פיטער און א גאָלדען זייגערל מיט א בריליאַנטען פינגערל, ווער עס וועט מיר אָפּגעבען די באַנע, וועט בעקומען דאָס זייגערל מיט'ן פינגערל אַלס בעלוינונג.

ראַקעטען

א חידוש צו וואָס „ער" איז געפאָהרען זיך פּאָפּראַווען אין בערכטעסגאַדען: ער האָט אַזוי אויך זעהר א גרויסען „אַפּעטיט"...

אפילו אין דעם הייסען זומער־טאָג האָט קיין שום מענש נישט ליב אַז מען מאַכט פאַר איהם א — קאַלטע אויפנאַהמע...

קיינער זאָרגט נישט אַזוי פאַר דער „עסטעטיק" ווי א רעסטאָראַן־בעזיצער: ביי איהם ווערען די מענשען עס־טעטיג...

נישט יעדער חכם קאָן מאַכן א פאַר־מעגען, אָבער יעדער וואָס מאַכט א פאַרמעגן, ווערט א — גאַנצער חכם...

די היינטיגע לעגיאָנען-פייערליכקייט אין ראדאָם.

די היינטיגע לעגיאָנען-פייערליכקייטען אין ראדאָם האָבען געטראָגען אַ פייערליכען כאַראַקטער. די שטאָדט האָט זיך אויסגעפוצט מיט מלוכה-פאָהנער. פיעל וויטרינעס זענען דעקאָרירט געוואָרען מיט נאַציאָנאַלע פענער, גרינס און פּאָרטרעטען פון דעם שעפער פון דער פּויּלישער אַרמעע, מאַרשאַל פּילסודסקי און פון דעם איצטיגען אויבער-קאָמאַנדיר פון דער פּוילישער אַרמעע מאַרשאַל שמיגלי רידז.

אויף דער ווארשאווער גאס איז אויפגעשטעלט געווארען א טויער לכבוד די היכנעשטעלטע געסט, וואס זענען דורך ראדאם געפאהרען אויפ'ן לעגיאנען-צוזאַמענפאהר אין קראקא.

אויפ'ן טויער איז געווען אנ'אויפשריפט 1939 — 1914. דאס איז פאר פוילען א היסטארישע דאטע, ווייל היינטיגען זונטאג איז געווארען 25 יאהר ווען מארשאל פּילסודסקי האט געמאכט דעם ערשטען ארויס-מארש מיט זיינע לעגיאנען אנטייל צונעמען אין דער אייראפעאישער קריעג, כדי אויסצוקעמפען א זעלבסטשטענדיג פוילען.

דער קולמינאציע-פונקט פון דער פייערליכקייט איז געווען די רעדע פון מארשאל שמיגלי רידז. אויף דער זשעראמסקי גאס ביי די ראדיא-מעגאפאנען האט זיך פערזאמעלט א ריזיגער עולם, וואס האט אויסגעהערט מיט גרויס אויפמערקזאמקייט.

שבת אין אווענד האט מען אויפ'ן לעגיאנען-פלאץ (רינעק) אנגעצינדען שייטער-הויפענס און ס'איז פארגעלייענט געווארען דער היסטארישער בעפעהל פון מארשאל פּילסודסקי, ארויסגעגעבען צו דער ערשטער קאדראווער קאמפאניע דעם 6-טען אויגוסט 1914 אויף די אלעאנדרען אין קראקא.

אין שוהל איז לכבוד דעם דאזיגען יום-טוב אבגעריכט געווארען א גאטעס-דינסט חזן ראנטאל האט געזאגט עטליכע קאפיטלען תהלים און הרב קעסטענבערג האט געהאלטען א לענגערע רעדע ווענען דער היסטארישער בעדייטונג פון 6 טן אויגוסט.

הייסען הייסט ער סקאניעטשני
און אוועקווארפען יודיש געלד איז בײַ איִם ניעקאָניעטשני
ביי אונזערע יודזלעך איז עס דוקא יאָ קאָניעטשני

פאַרהאַן אין ראדאָם אַ פאָטאָגראַפיסט-אַמאַטאָר, אַ לאַיקער, פון וועמען די ראדאָמער ענדעקעס שעפּען ממש נחת. איז'ן, איז ער אַ פויזנער און געבּרענגט האָט ער דעם אמת'ן באַגאַזש אַנטיסעמיטיזם. דער פויזנער יחסן איז מלא רציחה אויף יודען און ער וואָלט זיי עוקר מן השורש געווען. ער איז פון „אנשי שלומינו", פון ענדעקישען חדר אין פויזען און דערפאַר האָבען עס די היגע ענדעקעס אַזאַ גדולה מיט איהם.

מאַכט זיך ווען אַ גאַסען-דעמאָנסטראַציע, צי אַ מאַניפעסטאַציע, אָדער אַ דעפילאָדע — ער איז דאָ אין מיטען מיט... זיין פאָטאָגראַפישען אַפּאַראַט. ער אַרבּייט מעשים און בעהיט זאָל וועהען דער יודישער פאָטאָגראַפיסט, וואָס כאַפּט-אויף בּילדער אויף דער גאַס, אַז ער זאָל זיך דאַן ענטזאָגען עפּעס אַראָבּצונעמען, ווען ער איז דאָ. ער האָט זיי שוין אָבּגעלערענט די יודישע פאָטאָגראַפיסטען-לאַיקער. נישט איינמאָהל אין אַזאַ פאָל, האָט ער אונטערגעשיקט זיינע ראַדאָמער גענאָסען. וועלכע האָבּען די יודישע קאָנקורענטען גוט אָבּגעבראָכען די ביינער.

אָבּער דער פויזנער האָט איין „מעלה". ער האָט אַ סוחרישע נאָז. ווען ער דערשמעקט אַ פערדינסטעל איז איהם נישט קיין אונטערשיד אַ איד, אַ טאָטער, אַ ציגיינער. אלץ איז אַ סחורה. ווי זאָגט מען: „זאָל זיין פון אַ קאָזאַק, אַבּי צום לעבּען".

אָט איז ער היינטיגען זונטאָג ארויסגעפאָהרען קיין גאַרבּאַטקע מיט זיין מענשעלעך-מאַכער און מסתמא צו אידישע לעטניקעס. געשפּט איז געשעפט.

אָבּער פערגעסען האָט ער זיך נישט וואו ער האָט זיך. היות אויף דער באַהן זענען געפאָהרען יודען און קריסטען, האָט ער געטענט זיין אַנטיסעמיטישען באַגאַזש און געוויזען פערשידענע מינים און מוסטערן פון זיין „אָריגינעלע" סחורה. ער האָט געשיטפעך און שטעפּל אויף אידען. געשאָלטען און געפליכט ווי בּלעט און געקריצט מיט די צייהן ווי בּלק. אויף אידען איז טאָקע גרויסע צרות — האָט ער געזאָגט דער פויזנער העלד — אָבּער ס'איז ווייניג. מ'דאַרף זיי אויסראָטען אין בעגראָבּען לעבּעדיגערהייט.

די יודישע פאסאַזשירען האָבּען געשוויגען און דאָס מענשעלעך-מאַכער האָט גע'דרש'ענט און גענאָבּעלט אָהן אַ סוף, נישט מיעד-ווערענדיג איבּער'ן גאַנצען וועג בּיז גאַרבּאַטקע.

אין גאַרבּאַטקע איז ער געוואָרען אַנ'אַנדערער מענש — אַ סוחר. ווען ער האָט דערזעהן אַזוי פיעל יודישע לעטניקעס, האָט ער פערגעסען אין זיין „תורה" און ער האָט זיך גענומען אָנפאָרטרעטלען די יודישע „האָלאָטאַ", „מייז", „פּערגרעכער", „בּלוט-זויגער", א. א. (זיין טערמינאָלאָגיע) און אונזערע אחינו בני ישראל האָבּען זיך געשמאַק געלאָזט אַרונטערנעמען און אָבּפאָטאָגראַפירען.

ווען ער האָט געענדיגט די „מלאָכה" האָט ער זיך פאָרגעשטעלט: סקאָניעטשני, כדי די יודעלעך זאָלען וויסען זיין אַדרעס און קומען אויסקויפען זייערע פאָטאָגראַפיעלעך.

אַלזאָ יעצט ווייסען שוין אַלע אונזערע יורישע הערען און דאַמעלעך, ווער דאָס איז און ווי ער הייסט דער יודענפרעסערישער פאָטאָגראַפיסט, פון וועמען זיי האָבּען געהאָט דעם „כבוד" אַראָבּגעכאַפּט צו ווערען.

זאָלען זיי גוט געדענקען: סקאָניעטשני איז זיין נאָמען. זיי בּרויכען עס קאָניעטשני וויסען. ס'איז אַ גרויסער „שטאָלץ" פאַר זיי, וואָס ער האָט בּעוויליגט זיי אויסצומענטשלען...

Panu Doktorowi **Sewerynowi Witońskiemu** za bezinteresowną troskliwą opiekę lekarską tą drogą w y r a ż a m najserdeczniejsze podziękowanie.

Arnold Rosenfeld.

Najlepsze, najmilsze i najtańsze prezenty dla rodziny i przyjaciół to

kuchenki, żelazka grzejniki do rurek poduszki i inne

Do nabycia na dogodnych warunkach w

Radomskim Towarzystwie Elektrycznym Sp. Akc. w Radomiu ul. Traugutta 53

היט ראס געזונט!

אין יעדער צייט און ספּעציעל בעת די היצען איז צום געזונדסטען און געשמאַקסטען צום טרינקען די וואונדערבּאַרע משקה (ענליך צו שוואַרץ בּיער) וואָס מען בּעקומט פון אַ פּעקעל קאָנצענטראַט «פּ י וו ק אָ ל» מיט'ן גלאָק

»P i w k o l« z dzwonkiem

אויסאַרבּייטונג פון דער פאַבּריק «Jawa» z dzwonkiem אין ראדאָם.

אַנטאָניובקע האָט „פאָוואָדזעניע".

אַנטאָניובקע האָט היינט „פּאָוואָדזעניע".

עס איז דאָרט היינט געדיכט בּעוואָהנט פון לעטניקעס, צו-מייסט יודישע. ווער שמועסט שבת און זונטאָג — דעמאָלט נעהט פּשוט אַנטאָניובקע איבּער. דער שאָסעע ריהט נישט און עס פאָהרען הין-און-צוריק פיהרען, בּריטשקעס, אויטאָס, דראָשקעס, ראָווערען אָהן אַ שיעור און אָהן אַנ'ערך.

זונטאָג בּיינאַכט איז דאָרט פּיקוח-נפש פון די הונדערטער געסט, וואָס קומען צו קרובים און בּעקאַנטע און ווילען דאַן שוין אַהיימפאָהרען. מען שטופּט זיך און מען שטויסט זיך איינער דעם צווייטען, כדי וואָס פריהער אריין אין אויטאָ. דערבּיי גערען די קולות עד לב השמים.

דעם פאָריגען זונטאָג אין אָוונד זענען אויפ'ן שאָסעע אין אַנטאָניובקע געשטאַנען מאַסען מענשען, וואָס האָבּען געוואַרט אויף אויטאָס. פּלוצלינג איז אָנגעפאָהרען אַ פיהר פון אַ ראדאָמער בּרויערײַ און גלייך אַריין אין עולם, וואָס איז בּעשטאַנען פון מענער, פרויען און קינדער. די פיהר איז אַרויף אויף אַ יונג קריסטליך מיידעל און איהר צובּראָכען בּיידע פיס. מ'האָט זי בּאַלד אָבּגעפיהרט אין אַ טאַקסובקע אין פּוילישען שפּיטאָל.

די פערווינדעטע איז אַ ראדאָמערין. זי וואָהנט אויף אַנדזשעי סטרוגאָ גאַס 26.

שפּעטער איז אָנגעקומען אַנ'אויטאָ און דער געדראַנג איז געווען אַזוי גרויס, אַז מענשען זענען אינגאַנציג שיער נישט צעקוועטשט געוואָרען. מ'האָט זיך ממש געשלאָגען איבּער אַ שטעה-פּלאַץ. אין דער גרויסער בּהלה זענען צעבּראָכען געוואָרען די עלעקטרישע לעמפּלעך און אַ יודיש מיידעל האָט מען אויסגעהאַקט עטליכע צייהן.

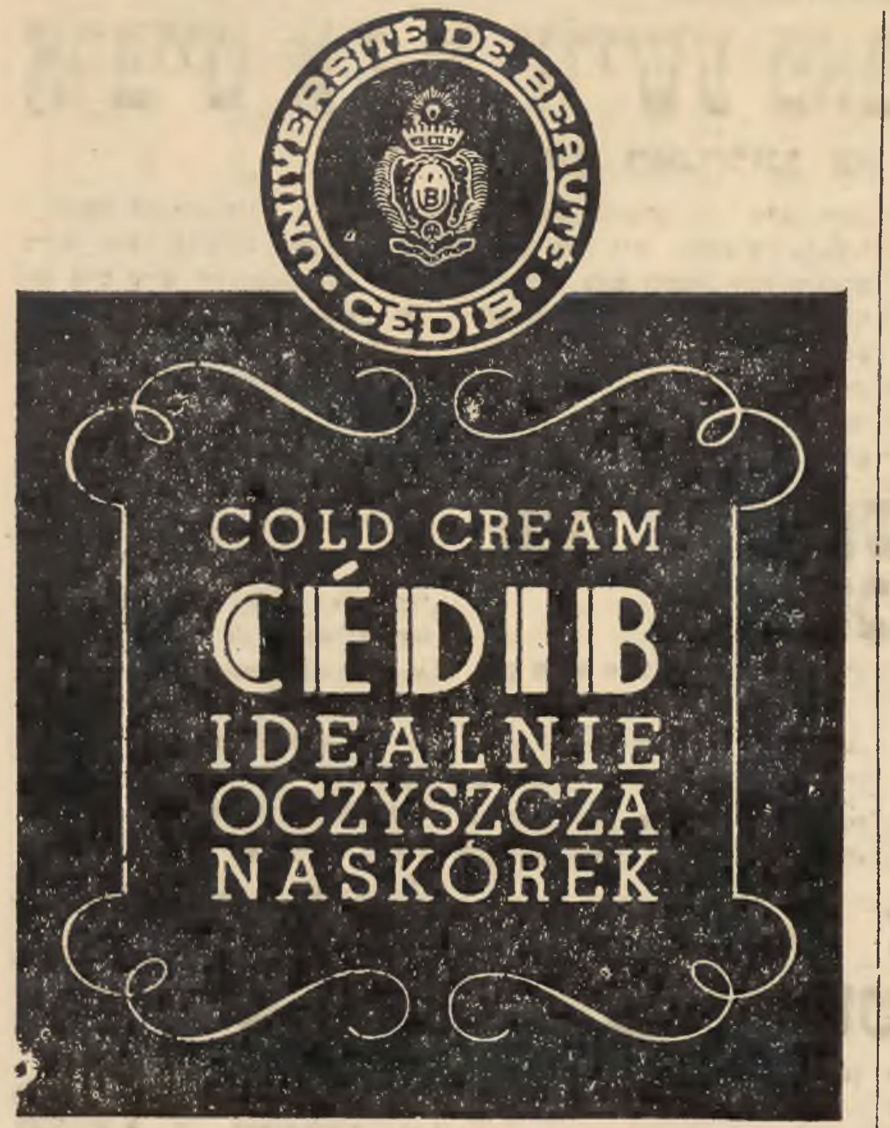

Nasz Instytut Kosmetyczny »C h a r m e« Zeromskiego 5.

גאַלוואַניזיר-אַנשטאַלט און מעכאַנישע שלייפעריי
נעמט אַ צו שלייפען פאָלגענדע מכשירים:

1) פריזירער-מכשירים: בּזשיטוועס, שערלעך און האָר - מאַשינקעס.
2) מעסערס, שערן, מאַשין מעסערס און חלפים
3) אַלערליי דענטיסטישע און כירורגישע מכשירים.

צו ניקלען טיילען פון:
ראָווערען, אויטאָבּוסען און דאָקטאָרסקע מכשירים.

צו זילבּערן:
לעפל, גאָפּל, מעסער, לייכטערס א. ד. גל.

צו פּאָלירן:
פאַרשידענע מעטאַלן אויף הויכגלאַנץ.

סאָלידע בּעהאַנדלונג!
גאַראַנטיע אויף הונדערט פּראָצענט

י. שטשערבּאַצקי זשעראָמסקיעגאָ 21

א יוגענדליכער מיט מיטעל - בּילדונג — אַ ענערגישער און אַרבּייטזאַמער זוכט בּאַשעפטיגונג — מעלדען אין רעדאַקציע פאַר י. ג.

די פּרעכטיקע אויסגאַבּעס
פון „קינדערפריינד"

ביבליאָטעק „א" — פאַר עלטערע קינדער און יוגנט
ביבליאָטעק „ב" — פאַר יינגערע קינדער
זשורנאַל „קינדערפריינד" — פאַר עלטערע קינדער און יוגנט
זשורנאַל „קליינוואַרג" — פאַר יינגסטע קינדער
מוזיקאַלישע ביבליאָטעק — לידער מיט נאָטן פאַר קלאַסן-געזאַנג, כאָר, כאָלאַ, אינסצעניזאַציעס
סעפּאַראַטע פּראַכט-אויסגאַבּעס:
„ראָבּינזאָן קרוזאָ", „פּינאָקיאָ" —

זענען אַ גלענצנדער לייען- און לערן-מאַטעריאַל
פאַר שולן, קורסן, קאָלאָניעס —

און די בעסטע מתנה אויף די זומער-פעריען
פון טאַטע-מאַמע פאַר זייערע קינדער!

פאָדערט אומזיסט אונדזער לעצטן נומער פון זשורנאַל צוזאַמען מיטן נייעם קאַטאַלאָג פון אַלע אונדזערע אויסגאַבּעס.

„Kinder-Fraind", Warszawa I, Nowolipki 30/31 [illegible] Kartoteka 662 .ראַזראַכ פּשעקאָו — [illegible] (אין לאַנד)

Kino ADRIA

Dziś i dni następnych.

Aktualny film obecnej chwili p. t.

»FRANCJA CZUWA«

Film ten obrazuje środki wojenne naszego potężnego sprzymierzeńca

Nadzwyczajnie ciekawe dodatki:

„POLSKA w GDAŃSKU" ▪ **„Jesteśmy gotowi"**

»Tygydnik P. A T.«

Program dozwolony od lat 7-iu

Kino ADRIA

שבת 1^{30} און 3^{30}

זונטאָג 12 און 2

פריהמאָרגען - פילמען

ulubienica **Shirley Temple** w czarownym filmie

Mała miss Brodway

Nad program: **Tygodnik P. A. T.** aktualny dodatek „Polska w Gdańsku"

film dozwolony od lat 7-iu.

TARYFA OGŁ.: Na 1-szej stronie mm 1 szp. 40 gr; w tekscie mm 1 szp. 60 gr; na ostatnie stron. mm 1 szp. 25 gr.

1-szai ostatnia strona liczą 10 szpalt

אַבּאָנאָמענטס פּרייז: פאַר 8 חודש אין פּוילען זלאָט אין פראַנקרייך, בעלגיען 4 פראַנק אין אַנדערע לענדער 30 סענט.

Redaktor CH.M. HERC — tel. 15-18 .טעל — Wydawnictwo „Rademer Kielcer Leben" Szwarlikowska 20